

گۆڤاری ئەكادیمیای كوردی

• ژماره (61) • 2024 •

سەرۆکی ئەكادیمیای كوردی و خاوهن ئیمتیازی گۆڤار

حهههسه عید حهههن

سهرنوسهر:

پ.د. كاروان عومهر قادر

به پێوه بهری نووسین:

د. په خشان فههمی فهرحو

دهستهی نووسهران:

- پ.د. قهیس کاکل توفیق

- پ.د. موحسین ئەحمەد عومەر

- پ.د. بهختیار سه جادی

- پ.د. فههاد قادر کهریم

- پ.ی.د. عهبدلواحید ئیدریس شهریف

- پ.ی.د. نهوزاد ئەحمەد ئەسوەد

- د. لهزگین عهبدولرهمان ئەحمەد

دهستهی پراویژکاران:-

- پ.د. میشیل لیزه نیبیرگ

- پ.د. مارتن فان برونسن

- پ.د. جهلیلی جهلیل

- پ.د. سالح ئاکین

- پ.د. جهغهه شێخولئیسلامی

- پ.د. عهبدولرهمان ئەداک

- پ.د. هاشم ئەحمەدزاده

ده لاله ته کانی رهنگی رهش
له شیعری هه ندی له شاعیرانی هاوچه رخی کوردیدا
(به شیکی وه رگیراوه له تیزی دکتورا)

پ. ی. د. ده ریا جه مال چه ویز

به شی زمانی کوردی / فاکه لتی په روه رده

زانکۆی کۆیه

gz3820e@kue.soran.edu.iq

م. ی. شاخه وان باوه دین کریم

به شی زمانی کوردی / فاکه لتی په روه رده،

زانکۆی کۆیه

Shakhawan.bawadin@koyauniversity.org

پوخته:

رهنگی رهش له بازنه ی رهنگه کاندای رهنگی بیلایه نه و یه کیکه له وه رهنگانه ی که کاریگه ریه کی گه وره ی له سه ر مرۆف هیه و کار ده کاته سه ر ده روونی مرۆف و ده یورووژینیت، چونکه نیشانه ی تاریکییه و هه موو رهنگه کانی تر هه لده مژئ و واتای نه مان و کوتایی ده دات (لاتا، ٢٠١١، ٥٣). هه روه ها رهنگی رهش یه کیکه له وه رهنگانه ی به هه موو شوینتیکدا بلاو بووه ته وه، مرۆف ناتوانی خۆی له کاریگه ریه کی به دوور بگرئ، ئەم رهنگه وه ک هه رهنگی دیکه، بگره زیاتریش، له هه موو پیداویستییه کانی ژیانسی مرۆف به کار ده هینریت. له ژیر رۆشنایی ئەو گرنگییه ی رهنگی رهش که له سه ره وه باس کران، ئەم تووژینه وه یه به ره هه م هاتوووه. تووژینه وه که مان به ناو نیشانی "ده لاله تی رهنگی رهش به نمونه له شیعری هه ندیک له شاعیرانی هاوچه رخی کوردیدا" یه، به هۆی کاریگه ریه ی هه مه جور له سه ر ده روونی شاعیران و هه بوونی چه ند ده لاله تیکی جیاواز، تووژینه وه که پیک هاتوووه له پیشه کییه ک و سی به ش و ئەنجامی تووژینه وه که و لیستی سه رچاوه کان.

کلپه وشه کان: رهنگ، رهنگی رهش، ده لاله تی ئه رینی، شیعری هاوچه رخ

پیشه‌کی:

په‌نگه‌کان له تیشکی پرووناکیی خۆروهوه سه‌رچاوه ده‌گرن و ژیان دهنه‌خشین، بۆیه ده‌کرێ بلیین ژیان خۆی ده‌لاله‌ته له په‌نگ، له سروشتیشدا هه‌موو شتیک خاوه‌نی په‌نگی تایبه‌ت به‌ خۆیه‌تی، ئەم په‌نگانه‌ش هه‌ریه‌که‌یان به‌ شپۆه‌یه‌ک هه‌ستی مرۆف ده‌ووژینن، له شیعیریشدا په‌نگه‌کان رۆلی گرنگ له وێناکردن و گه‌یاندن چه‌مکه‌کان ده‌گێرن.

په‌نگه‌کان ده‌کرێ بینه‌ باشترین ئامراز بۆ ناسینه‌وه‌ی هه‌ست و سۆز و پۆح و بیرکردنه‌وه، که‌واته په‌نگ په‌یوه‌ندیی به‌ لایه‌نی ده‌روونی مرۆفه‌وه هه‌یه، شاعیرانیش مرۆفن، دوور نییه له کاتی نووسینی شیعره‌کانیاندا به‌ هۆی بینین و کاریگه‌ریی چهند په‌نگیکه‌وه د‌ل‌خۆش یان د‌ل‌ته‌نگ بووبن، ئەم باره‌ ده‌روونییه‌ش کاری کردبێته‌ سه‌ر شیعره‌کانیان، یان مرۆف به‌ پێی دۆخه‌ ده‌روونییه‌که‌ی سه‌رنجی به‌ لای په‌نگه‌کاندا چوو‌بێت، چونکه په‌نگه‌کان کاریگه‌ری ده‌که‌نه سه‌ر مرۆف به‌ بێ ویستی خۆی. که‌واته په‌نگه‌کان جگه‌ له‌ پازاندنه‌وه‌ی ده‌رپه‌ینه‌کان، توانای ئاشکراکردنی که‌سایه‌تی شاعیر و هه‌لچوونه‌کانی ناخپانی هه‌یه.

ئاشکراپه‌ په‌نگه‌کان هه‌ریه‌که‌ و مانای جیاوازیان هه‌یه بۆ که‌سانی جیاواز، به‌ هۆی جیاوازی تپروانین له‌ ژیان، جیاوازیی بیرکردنه‌وه‌یان، شاعیرانیش وه‌ک هه‌موو تاکه‌کانی کۆمه‌لگه‌ که‌سانی له‌ یه‌کتی جیاوازن، بۆیه ده‌کریت په‌نگه‌کان ببن به‌ یه‌کیک له‌ گرنگترین لایه‌نه‌کانی وروژاندنی ده‌روونی شاعیر که‌ په‌نگه‌ له‌ ده‌قه شیعیرییه‌کانیدا زۆر جار ئەو سۆز و هه‌لچوونه‌ی شاعیر به‌ شپۆه‌ی راسته‌وخۆ یان به‌ شپۆه‌ی خه‌یالی له‌ ناو ده‌قه شیعره‌کانیدا به‌دی بکری، په‌نگی په‌شیش یه‌کیکه‌ له‌ په‌نگانه‌ی که‌ کاریگه‌ریی له‌ سه‌ر مرۆف هه‌یه و له‌ هه‌موو شوێنیکدا ب‌ل‌ا بووه‌ته‌وه، هه‌ر به‌م هۆیه‌شه‌وه له‌ شیعیریشدا ده‌رده‌که‌و‌بێت.

هۆی هه‌لبژاردنی تو‌ی‌ز‌ینه‌وه‌که

له‌ ژیر رۆشنایی ئەو زانیاریانه‌ی که‌ له‌ سه‌ره‌وه‌ باس کران، پرسیارێک لای تو‌ی‌زه‌ر سه‌ری هه‌ل‌دا، ئایا چۆن

شاعیرانی هاوچه‌رخ‌ی کورد مامه‌له‌یان له‌ گه‌ل په‌نگی په‌شدا کردووه؟ ئایا لای هه‌مووان هه‌مان ده‌لاله‌تی هه‌یه؟ هه‌مان کاریگه‌ریی ده‌روونی و ئەرینی و نه‌رینی هه‌یه؟ بۆ وه‌رگرتنی وه‌لامی ئەم پرسیاره، ئەم تو‌ی‌ز‌ینه‌وه‌یه له‌دایک بوو.

پلانی تو‌ی‌ز‌ینه‌وه‌که

تو‌ی‌ز‌ینه‌وه‌که پێک هاتووه له‌ پێشه‌کییه‌ک و سێ به‌ش، به‌شی یه‌که‌م تیۆرییه‌ و دانراوه بۆ پرووناکردنه‌وه‌ی واتای "په‌نگ و پێوه‌ندیی په‌نگ به‌ ده‌روونی مرۆف و پێوه‌ندیی به‌ ئەده‌به‌وه، له‌ گه‌ل رافه‌کردنی واتای په‌نگی په‌ش و واتای وشه‌ی هاوچه‌رخ"، به‌شی دووه‌می تو‌ی‌ز‌ینه‌وه‌که‌ش ناویشانی "ده‌لاله‌ته‌ ئەرینییه‌کانی په‌نگی په‌ش له‌ شیعی هه‌ندێک له‌ شاعیرانی هاوچه‌رخ‌ی کورد"ی هه‌ل‌گرتووه، به‌شی سێه‌میشیان تایبه‌ته‌ به‌ ده‌رخستنی "ده‌لاله‌ته‌ نه‌رینییه‌کانی په‌نگی په‌ش له‌ شیعی هه‌ندێک له‌ شاعیرانی هاوچه‌رخ‌ی کوردیدا"، له‌ کۆتاییشدا گرنگترین ئەو نه‌ج‌امانه‌مان تۆمار کردووه که‌ له‌ تو‌ی‌ز‌ینه‌وه‌که‌دا پێیان گه‌یشتووین، دوا‌به‌دوای ئەویش ئەو سه‌رچاوانه‌مان تۆمار کردووه که‌ له‌ نووسینی تو‌ی‌ز‌ینه‌وه‌که‌دا سوودمان لێ وه‌رگرتوون.

ئامانجی تو‌ی‌ز‌ینه‌وه‌که

- ۱- ده‌رخستنی کاریگه‌ریی په‌نگی په‌ش له‌ شیعی هه‌ندێک له‌ شاعیرانی هاوچه‌رخ‌ی کورددا.
- ۲- ده‌رخستنی شپۆزی به‌کارهێنانی په‌نگ و وه‌سفکردنی له‌ لایه‌ن شاعیرانی هاوچه‌رخ‌ی کورد، خسته‌پرووی ده‌لاله‌ته‌کانی ئەم په‌نگه‌ له‌ لای شاعیران.

سنووری تو‌ی‌ز‌ینه‌وه‌که

له‌به‌ر ئەوه‌ی شاعیرانی هاوچه‌رخ‌ی کورد ژماره‌یان زۆر زۆره‌، بۆیه له‌م تو‌ی‌ز‌ینه‌وه‌دا ناتوانین شیعی هه‌موویان به‌سه‌ر بکه‌ینه‌وه، بۆیه چهند شاعیرێکمان هه‌لب‌ژاردووه له‌وانه‌ی که‌ په‌نگی په‌ش‌یان زۆر به‌کار هێناوه که‌ پێک هاتوون له‌ شاعیرانی به‌ته‌مه‌ن و و گه‌نج و پێشمه‌رگه‌ و ژن، که‌

شکاوه که ش؛ حهوت په ننگه که ی په لکه زێږینه مان ده ست ده که ویت (سوور، پرته قالی، زهرد، سهوز، نیللی، شین، بنه وشه یی)، ئه مانه ش به په نگی سروشتی داده نرین. که واته په ننگ دیارده یه کی فیزیکیه، له ناو میشکدا لیک ده درینه وه و له یه کدی جیا ده کرینه وه و ده ناسرینه وه (سالار، ۲۰۰۹، ۶۵). به پی هه ستپیکردنی چاو؛ هیما ی جیاجیای بو دانراوه، له رووی پیکهاتنیانه وه هه ره که و به ناویکه وه ده درده پردریت (سهیلا، ۱۳۹۲، ۱۲۰-۱۴۳). هه ندیک له په ننگه کان ناوه کانیان ساده یه، وه کوو سپی و رهش و سهوز و زهرد، هه ندیکیشیان ناوه کانیان ناساده یه، وه کوو هه ناری و سپیواژ و مه یله و رهش (موغیزی، ۲۰۲۲، ۵۵). له زمانی کوردیشدا په ننگ چه ند چه مکیکی تاییه تی بو دانراوه، وه ک (ره ننگون، گون، بیز، وه ننگ، وه ند) (شیخانی، ۲۰۱۳، ۴). په ننگه له هیندیک شوین بو ته نها یه ک په ننگ چه ند ناویک هه بیت، بو هه ندیکیش هیچ ناویان نه بی، له زمانی کوردیشدا هیندیک په ننگ ده یان ناوی تاییه تی هه یه، وه کوو په نگی به لکه ک (۲۶۴۵) ناوی هه یه، په نگی سوور (۷۵) ناو، په نگی زهرد (۳۵) ناو، په نگی شین (۸۷) ناو، په نگی سهوز (۴۰) ناو، په نگی سپی (۸۸) ناو، په نگی رهش (۱۱۰) (موغیزی، ۲۰۲۲، ۹۴).

په ننگ هویه که له هویه کانی گه یاندنی په یام له نیوان مرۆفه کاند، ههروه ها هویه که بو ئاشنا بوون و نزیک بوونه وه ی تاکه کان له یه کتری له ناو کومه لگادا، ده بیته مایه ی پیکه وه ژیان له گه ل یه کتریدا (عزیز، ۲۰۱۹، ۱۱۶). له بهر گرنگی په ننگه کان له ژیا ماندا، "ئه وه نده پاره یه ی بو په ننگه کان خه رگی ده که یین، چه ند جاره ی ئه و پاره یه یه که بو مال و ژیان خه رگی ده که یین، چونکه گومانی تیدا نیه په ننگ گرینگترین توخمی جوانییه، بویه گرنگی پی ده ده یین" (شال، 2015، 2). له سه رده مانی کوندا له ناوچه ی زاگرو س هه ر په نگیکی تاییه ت بوو به خیلنیک و پله و پایه ی کومه لگای ئه و سه رده مه ی نیشان ده دا. بو نمونه په نگی ئه ر خه وانی تاییه ت بوو به ده سه لاتدارانی ماده کان، دواتر بووه په نگی هه خامه نشینه کان. په ننگه کان به گویره ی پله و پایه ده گوران: (ئه ر خه وانی، سپی، شین، که سکی زه یتوونی، پیروژه یی، پرته قالی، قاوه یی)،

بریتین له شاعیران (عه بدولا په شیو، هاشم سه راج، قوبادی جه لیزاده، له تیف هه لمه ت، موحسین ئاواره، فازیل شه ورو، عه بدولوا حید ئیدریس، هاوژین سلپوه، که ژال ئیبراهیم خدر، که ریم ده شتی، بورهان به رزنجی، فه ره ی دوون سامان، ئارام سالخ).

پێبازی توژینه وه که

به هوی گونجانی پێبازی وه سفی شیکاری له گه ل توژینه وه که مان؛ ئه م پێبازه مان هه ل بژارد، چونکه کاری ئیمه باسکردنی په ننگ و ده لاله ته کانی ئه م په ننگه یه له شیعی هاوچه رخی کوردیدا.

به شی یه که م

"په ننگ و په یوه نندی په ننگ به ده روونی شاعیران، واتای په نگی رهش و واتای هاوچه رخ"

۱ - په ننگ

گومانی تیدا نییه له ژیانی مرۆفدا په ننگه کان رۆل و کاریگه یی گه و ره ده بینن، مرۆف له و کاته وه ی له دایک ده بیت به په ننگه کان ئاشنا ده بیت، به هوی ئه وه ی له هه موو لایه که وه په ننگه کان ده وری مرۆفیان داوه، هه ر له ژینگه ی ده و روبه ری که جو ره ها په نگی له خو گرتوو ه تا ده گاته ناو مال و جلوبه رگی. به هوی ئه و به ریه ککه و تنه زۆره ی مرۆف له گه ل په ننگه کاند هه یه تی، هه و لی داوه له گرنگی و واتای په ننگه کان تیبگات و شرو فه یان بکات، چونکه "په ننگه کان له گرنگترین دیارده سروشتیه کانی که سه رنجی مرۆفیان پاکیشاوه" (عبید، ۲۰۱۳، ۹).

په ننگ وشه یه کی په سه نی کوردیه، بریتیه له شیوه ی جو راو جو ری تیشکوه رگرتن و تیشکدانه وه له رووی شته کانه وه، زۆر جاریش به واتای شیوه و جو ریش به کار هاتوو، وه ک بپه ننگ و په ننگه راو (موغیزی، ۲۰۲۲، 53). په ننگ له بنه رته دا بریتیه له و کاریگه رییانه ی دروست ده بن له سه ر چاو له ئه نجامی شیوو نه ی شه پۆله تیشکه په نگا و په ننگه کانی خو ر (یاسین، ۲۰۱۴، ۲۲) که چاو درکیان پی ده کات، جا ئه م شه پۆلانه ش کورت بن، یان درێژ بن (عبید، ۲۰۱۳، ۱۲). له شیه ل بوونی تیشکی خو ره

۱۹۹۷، ۱۹۹). بۆیه پۆیسته بۆیه كوردنی ژووره كان به پهنگی جیاواز بكریت، پهنگی سروشتی له مال و كۆمپانیا و قوتابخانه كاندا به كار بهیتریت (طارق، ۲۰۲۰، <https://neronet-academy.com/colorthrapy>). له بهر ئه وهی پهنگ وزه ی پروناكیرژینی ژیر میشك (الغدد النخامیه و الجسم الصنوبری) چالاک ده كات، ئەمهش ده بیته هۆی دهردانی چەند هۆرمۆنتیکی دیاریکراو و روودانی چەند پروسه یه کی فیزیۆلۆژی، ئەمهش راسته وخۆ ده بیته هۆی کۆنترۆلکردنی بیرکردنه وه و مه زاج و په فتاری مروّف (عبید، ۲۰۱۳، ۲۵)، ئەم کۆنترۆلکردنی بیر و مه زاجهش ده بیته هۆی دروستبوونی کاریگه ری له سه ر ته ندروستی مروّف، "ده بیته هۆی ته ندروستی و باشتروونی توانا کانی له ئەنجامدانی ئەرکه بایۆلۆژییه کانیدا" (السید، ۲۰۱۵، ۱۳).

زۆر جار پهنگه كان مه زاج و ههسته کانیسه مان ده گۆرن، کاریگه رییان ده بی له سه ر ئەو شتانه ی که خۆشمان ده وین و به لامانه وه جوانن (سالج، ۲۰۱۷، ۵)، به لام پاده ی کاریگه ریی پهنگه كان و جوانییان به پیتی کات و شوینی دهرکهوتنی ده گۆرئ، هه ندیک جار له یه ک کاتدا پهنگه كان واتای گه شی و توورپه یی ده دن، وه ک پهنگی سوور، یان زهرد به واتای نه خۆشی و هه م واتای پاییزی جوان دیت (شال، ۲۰۱۵، ۷). کهواته پهنگه كان توانای ئاشکراکردنی که سایه تی مروّفیان هه یه، چونکه هه ر پهنگیک په یوه ندیی به چه مکیکی دیاریکراوه وه هه یه، واتای تایه تی خۆیان هه یه. بۆ نهوونه پهنگه دره وشاوه دلخۆشکه ره كان سینه شاد ده كات، به لام پهنگه تۆخه تاریکه كان ده بیته هۆی دلته نه گی و په شوکان. مروّفه كان به هۆی بارودۆخ و هه لومه رجی ژیاننی خۆیان و بارودۆخی دهروونیی خۆیان واتا بۆ پهنگه كان داده نین و ده لاله تی تایه تی پتی ده به خشن. به هار و سه وزی لای هه ندیک له مروّفه كان گه شی و خۆشییه، له لای که ساتیک که نه خۆشییه کیان یان یاده وه ریه کی تالیان هه یه له م وه رزه دا؛ په مزی دلته نگیه، ئەمهش ئەوه ده گه یه نی "پهنگه كان له ده لاله تی جوانی دهرپرین بیتهش نین، هیندی جار په مزین، وینهن گوزارشت له بابه ته کانی ژیان ده کهن، هه لچوونی هونه رمه ندان دهرده خهن، ته نها بۆ

ئه رخه وانیه که بۆ به رزترین پله، قاوه یه که شه بۆ نزمترین پله دانرابوو (موعیزی، ۲۰۲۲، ۱۳۵). له ئیستاشدا پهنگه كان به كار ده هیترین بۆ چه ند واتایه کی جیاواز، وهك: سه ره ش: ژن، دوورپهنگ: دوورپوو، په شوپش: تازیه بار، په شکوژ: تیرۆریست، په شان: بز، سپیان: مه پ، په ش و سپی لیک ناکاته وه: نه خوینده وه، په شبگیر: گرتنی به کۆمه ل، پهنگی مردووی لئ نیشتوو، ترساوه، په شوپووت: هه ژاری، په شبوون: له بهرچاوه کوه تن، پهنگی سوور هه لگه را: شه رمی کرد، ده سه تره ش: به دفه ر (موعیزی، ۲۰۲۲، ۱۶۰-۱۶۱).

مروّف به هۆی سن دیارده وه درک به پهنگه كان ده كات، که نه وانیش: (دیارده ی فیزیکی، دیارده ی فیزیۆلۆژی، دیارده ی دهروونین). کاتیک شته پهنگه كان تیشه که كان ده شکینه وه، پیتی دهوتریت "پروسه ی به ده مه وه هاتن"، له میشکدا شیتل ده کری و پیتی دهوتری "پروسه ی درککردن"، ئەم پروسه یان دهروونناسان کاری له سه ر ده کهن (عبید، ۲۰۱۳، ۲۲). کهواته پهنگ بریتییه له وه کاریگه ریه یه فیزیۆلۆژییه ی که له سه ر تووری چاو دروست ده بیته، جا به هۆی مادده یه کی پهنگاوپهنگه وه بی یان به هۆی تیشه که وه بیت. کهواته پهنگ ته نها ههسته و له دهره وه ی میشکی بوونه وه ره زیندوووه كان بوونی نییه (السید، ۲۰۱۵، ۳۴-۳۵).

۲- په یوه ندیی پهنگ به دهروونه وه

له سه رده می ئەمروماندا زۆر گرنگی به بابه تی پهنگه كان دراوه، "زۆریک له توژی نه وه نوپیه كان دهریانخستوو په یوه ندیه کی به هیتز هه یه له نیوان پهنگه كان و دهروونی مروّفدا" (پرواندزی، ۲۰۰۹، ۲۸)، چونکه پهنگه كان زۆر په مز و نه پینیان تیدایه که مروّف ناتوانی خۆی له م په مز و نه پینیانه لا بدات، له بهر ئه وه ی پهنگه كان بریتین له "هیتزکی سرووشه خشی کیشه که، کاریگه رییان هه یه له سه ر میشک و دهروومان، له کاتی سه پرکردنی ناتوانین به هه ندی وه رنه گرین" (حمدان، ۲۰۰۲، ۲۹)، به هۆی ئه وه ی پهنگه كان توانای کارتیکردنیان له سه ر مروّف هه یه، به تایه تی له سه ر سوژ و هه لچوونه کانی (عومه ر،

چونکه "هیندیك له رهنگه كان له گه‌ل ره مزه كاندا ئاوتیه ده‌بن، به هوی به کارهینانیاں بو ده‌لاله‌تی جیاواز جیاواز" (عیساوی، ۲۰۱۶، ۴۲).

له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ره‌نگ په‌یوه‌ندیی به‌ لایه‌نی ده‌روونیی مرۆقه‌وه‌هه‌یه، شاعیرانی‌ش مرۆفن، له‌وانه‌یه‌ له‌ کاتی نووسینی شیعره‌کانیا‌ندا به‌ هوی بینینی چهند ره‌نگی‌ک دلخوش بووبن یا‌ن دلته‌نگ، ئه‌م باره‌ ده‌روونییه‌ش کاری کردیته‌ سه‌ر شیعره‌کانیا‌ن، بۆیه‌ به‌ پیوستمان زانی باسی په‌یوه‌ندیی ره‌نگ به‌ لایه‌نی ده‌روونییه‌وه‌ بکه‌ین. مرۆف بئ ویستی خوی، کاریگه‌ریی ره‌نگه‌کانی به‌سه‌ره‌وه‌ ده‌بیته، چونکه‌ ئه‌م ره‌نگانه‌ له‌گه‌ل ده‌رووندا کارلیک ده‌که‌ن، هه‌ر ئه‌مه‌ش وا ده‌کات ره‌نگی‌ک زالتر بیته‌ به‌سه‌ر ره‌نگی‌کی تردا له‌ شیعره‌کانی شاعیری‌ک. بو‌ ئه‌وه‌یه‌؛ ره‌نگی ره‌ش و ره‌نگه‌ تاریکه‌کان ئاماژه‌ن بو‌ خه‌م و خه‌فه‌ت، زه‌رد بو‌ گرژی، سپی بو‌ ئارامی و ئاشتی ده‌روونی. خوای بالاده‌ست له‌ سووره‌تی "البقرة" دا فه‌رموویه‌تی: "قَالُوا ادْع لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِحٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النَّاطِرِينَ" (البقرة: ۶۹)، له‌م ئه‌یه‌ته‌دا خوای مه‌زن باس له‌ مانگایه‌کی ره‌نگ زه‌ردی توخ ده‌کات و ده‌لی که‌ هه‌ر که‌س ئه‌و مانگایه‌ بیننی دلخوش ده‌بیته. به‌لام له‌ هونراوه‌ی شاعیراندا ره‌نگ مانای زیاتر ده‌به‌خشنی له‌ مانا سروشتیه‌که‌ی خوی (شیخانی، ۲۰۱۳، ۳۲۶)، چونکه‌ وه‌ک زمان و هیما و ئایکۆتیکی ئه‌ده‌بی به‌کار ده‌هینریت. هه‌روه‌ها ره‌نگ له‌ گۆرانییه‌ فۆلکلۆرییه‌ کوردیه‌کانیشدا به‌کار هینراوه، بۆیه‌ گرنگی زۆری پتی دراوه‌ (صابره، ۱۳۹۵، ۸۸). له‌ شیعریشدا به‌ شیوه‌یه‌کی تایبه‌تی زیاتر ره‌نگی تیا‌دا به‌کار هینراوه‌ له‌ هونه‌ره‌کانی تر. بو‌ ئه‌وه‌یه‌ له‌ زۆریک له‌ شیعی کلاسیکی ره‌نگ وه‌ک گوزارشتکردن به‌ ئاماژه‌ و ده‌لاله‌تی شاراو به‌کار هینراوه، وه‌ک هه‌سته‌وه‌ریک په‌هه‌ندی پتی به‌خشاوه‌ بو‌ ئه‌وه‌ی له‌ میشکدا شیوه‌ وه‌رگریته‌ (البیرماني، 2012، 3). له‌ ئه‌ده‌بی سه‌رزادا که‌ به‌ لایه‌تیکی گرنگ له‌ سامان و کولتووری نه‌ته‌وه‌ییمان ده‌ژمێردریت، گه‌لێک ناوی گۆل و "ره‌نگ"، یا‌ن "ره‌نگین" یا‌ن "ره‌نگاوه‌ره‌نگ" یا‌ن "ره‌نگدار" ده‌بینریت (کاکه‌یی، ۲۰۰۵، ۲۰)، چونکه‌ هه‌ر ره‌نگی‌ک ده‌توانریت وه‌ک وشه‌یه‌ک

رازاندنه‌وه‌ی ده‌ربرینه‌کان نین" (ابادی، ۱۳۹۰، ۸۸). زۆریک له‌ توژیینه‌وه‌کان پیا‌ن وایه‌ هه‌لبژاردنی هه‌ر ره‌نگی‌ک پیوه‌ندیی هه‌یه‌ "به‌هه‌ز و ئاره‌زو و ویست و چالاکی و حاله‌تی ده‌روونی تاکه‌کانه‌وه‌... هه‌موو مرۆقی‌ک هیندی ره‌نگی تایبه‌ت ده‌یووژیته‌ و هیندی ره‌نگی تریش ئارامی ده‌کاته‌وه‌" (شحاده، ۲۰۱۳، ۷۲)، وه‌ک ره‌نگه‌کانی شین و سه‌وز که‌ کاریگه‌ریی ئه‌ریی له‌سه‌ر مرۆف جی ده‌هینن، ده‌بنه‌ هوی جیگیربوونی حاله‌تی ده‌روونی و لابردنی ترس و په‌شوکان (فریده، ۲۰۱۷، ۱۱۶). بۆیه‌ مرۆف به‌ هه‌ندیک ره‌نگ هه‌ست به‌ شادی ده‌کات و به‌ هه‌ندیکی‌شیا‌ن هه‌ست به‌ دلته‌نگی ده‌کات، به‌ هه‌ندیکی‌شیا‌ن هه‌ست به‌ گه‌رمی و هه‌سانه‌وه‌ ده‌کات، به‌ هه‌ندیکی‌شیا‌ن هه‌ست به‌ ساردی و هه‌لچوون ده‌کات. ئه‌م هه‌ستکردنا‌هه‌ش ده‌گۆرئ له‌ که‌سیکه‌وه‌ بو‌ که‌سیکی تر به‌ گۆره‌ی ته‌مه‌ن و با‌ری بایۆلۆجی و ده‌روونی وه‌رگر، هه‌روه‌ها له‌ کۆمه‌لگه‌یه‌وه‌ بو‌ کۆمه‌لگه‌یه‌کی تر ده‌گۆرئ به‌ گۆره‌ی بیروبا‌وه‌ر و سو‌یۆرۆشنییری (شریکی، ۲۰۱۶، ۵). بۆیه‌ خه‌لکانی‌ک هه‌ن ره‌نگی سه‌وزیا‌ن خو‌ش ده‌وی، به‌و پیه‌ی په‌یوه‌سته‌ به‌ وه‌زی به‌هاره‌وه‌، هیندی‌کی‌شیا‌ن ره‌نگی شینیا‌ن خو‌ش ده‌وی، چونکه‌ شین ئاسمانیا‌ن بیر ده‌خاته‌وه‌ و ده‌یه‌ستیه‌ته‌وه‌ به‌ رۆژی خو‌شه‌وه‌، هیندی‌کی‌شیا‌ن رقیان له‌ ره‌نگی سووره‌ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له‌ هه‌ریاندا په‌یوه‌سته‌ به‌ مه‌ترسی و خو‌ینه‌وه‌.

۳ - په‌یوه‌ندی تیا‌ن ره‌نگ و شاعیر

ره‌نگ په‌یوه‌ندییه‌کی دیری‌نی له‌گه‌ل ئه‌ده‌بدا هه‌یه، به‌ ئه‌ده‌بی زا‌ره‌کی و نووسرا‌ویشه‌وه‌، بو‌ ئه‌وه‌یه‌ مرۆفگه‌لی کۆن ئه‌گه‌ر شه‌تیکیان بو‌یستیا‌یه؛ سه‌ره‌تا وینه‌یا‌ن ده‌کی‌شا و ره‌نگیا‌ن به‌کار ده‌هینن، به‌و وینه‌کی‌شانه‌ش خو‌شحال ده‌بوون و له‌ ویستی که‌سه‌که‌ تیده‌گه‌یشتن (سه‌یلا، ۱۳۹۲، ۱۲۵). به‌ هوی ئه‌و میژوو‌وه‌ درێژه‌ی له‌ دێرزه‌مانه‌وه‌ ره‌نگه‌کان که‌ له‌گه‌ل مرۆفدا هه‌یا‌نه، ئه‌ده‌بیات سوودی زۆری لئ وه‌رگرتوون، به‌ تایبه‌تی‌ش شاعیران کاتی‌ک بو‌ ده‌ربرینی ناخیا‌ن هانا‌یا‌ن بو‌ ره‌نگه‌کان بردووه‌، وه‌ک په‌مز و ده‌لاله‌تی جیا‌واز سوودی‌ان لئ وه‌رگرتوون، له‌به‌ر ئه‌وه‌ له‌ ده‌قی شیعی‌دا ره‌نگ وه‌ک توخمی‌کی گرنگ دانراوه‌،

بخوێرتێتهوه، یان وهك نیشانه و هیما لێك بدرێتهوه، جگه لهمهش پهنگ له ئایكۆنۆگرافی و كیمیا و هونهره جوانهكان و گه لێك بواری تری وهك هیماسازی بهكار دههێنرێن. له ئهدهبی فۆلكلۆری كوردیدا پهنگهكان بایهخیان پێ دراوه و بهكار هێناون.

شاعیریش چونكه مرۆفه، ناتوانی له كۆمهلهگه و ژینگه ی سروشتی و كۆمهلهیهتییهكه ی دوور بکهوێتهوه كه ئهویش پهره له پهنگ، بۆیه دهپێته وینهیهکی هونهری تهریبی هاورپێکانی و ژینگهکی به پهنگهکانیشهوه. بۆ نموونه؛ شاعیری جاهیلی دهبارهی ژینگه ی هۆزهکی قسه دهكات، چونكه ئەم زهوییهی له سهری دهژی؛ نیشتمانی ئەوه. کاتیک که باسی ژینگهکی دهكات، باسی پهنگهكان دهكات به واقیعیکی هونهری و فکریی زۆر جوان (آبادی، 1390، 86). كهواته پهنگ مانای فهلسهفه و حیکمهت دهنوێنی له هۆنراوهی شاعیراندا، مانا و مهبهستی دوور دهپێکی و تریفه ی رووناکیی پهر له ههراز و نشیوی ژیان رووناک دهکاتهوه (شیخانی، ۲۰۱۳، ۳۲۶)، بهمهش پهنگ بووته ته زمانی گوزارشتکردن و ئهرکی ستاتیکی. به ههمان شیوه، له شیعری كوردیشدا ئهوهی بیهوێ له پهنگ بگات و پهنگ بناسیت، با شیعری شاعیرانی کلاسیکی كورد بخوینیتهوه، ئینجا تپهدهگات ئهگهر پهنگ نهبێ؛ شیعیریش نابیت (شیخانی، ۲۰۱۳، 326). جگه لهمانهش، "پهنگهكان به فراوانی له ناو فۆلكلۆر و ئهدهبیاتی كوردیدا بلأوه" (موعیزی، ۲۰۲۲، ۱۰۴).

شعیر لهگهڵ گشت هونهرهکانی تردا له دوو مادهدهدا هاوبهشه، "مادهدهی یهکه میان پهنگهكان و هیلکیشانه، مادهدهی دووه میان زمانه" (رباعه، ۱۹۹۷، ۱۳۵۳). كهواته پهنگ ئامرازێکی گرنگه بۆ گوزارشتکردن و تینگه یشتن، هیچ كهسیك ناتوانی کاریگه ریی پهنگ و گرنگیهکی بهلاوه بنێ. "شاعیر هانا بۆ پهنگهكان دهبات بۆ ئهوهی گوزارشت له قوولایی سۆزداری و کرۆکی بیروکهکانی بکات" (شال، ۱۳۹۲، 4-5).

كهواته پهنگهكان به درێژایی میژوو مانای جیاوازیان ههیه بۆ كهسانی جیاواز (شاعیرانیش جیاوازن)، بۆیه دهکریت ببنه یهکیك له گرنگترین لایهنهکانی وروژاندنی دهروونی

شاعیر و گرنگترین پهنگه زیش بن بۆ هیمای مرۆف، چونكه پهنگ وهك هیما؛ تهواوکهری ئەزمونه مرۆیهکانه، بۆیه بهکارهینانی پهنگهكان به مانا په مزیهکانی تابه تهندیی شیعری سهردهم و کۆنن، یهکیکن له سیما دیارهکانی شیعری کۆن و هاوچهرخه ئیرانی و عه ره بی و کوردیش. ههر بۆیه شاعیران له رێگای هیما و کۆدهوه بارودۆخی خه لکی چهوساوه وینا دهکهن و له چوارچۆیهکی "سیاسی و کۆمهلهیهتی و هونهری" به پهنگ بیرهکانیان دهکهن به وشه و وینه ی شیعریی پێ دهکێشن. "شاعیرهکان هه ندیک جار روو له وینه و نوێگه ری دهکهن و هه ندیک جاریش ئهنجامی بهرجهسته بوونی مهجازی پهنگ دهرده برن، دین و پهنگهکان دهکهن به په مزیکه ئهدهبی، دواتر به وینه ی شیعری گوزارشت له ویسته کهیان دهکهن" (سهیلا، ۱۳۹۲، 125). چونكه ئەدهب ئاوینه ی تهواوی روانینی هه موو کۆمهلهگه یهک و بیرکردنه وهی بهرجهسته دهکات" (شبنم، ۱۳۹۶، ۱۶۶-141). ههروهک چۆن پهنگی پهش مانای بیهیوایی و تاریکی ههیه، سهوز پیروژ و ژیا نه پهروه رانهیه، سوور و زهرد و ئهوانی تریش له ئهدهبدا بۆ واتای خۆیان بهکار هاتوون (ناصر، ۱۳۸۷، ۱۸۵-۲۱۵). مرۆف له هه لپێژاردنیدا و ههر کهسه و به پێی باوه ر و ته نانته ئەزمونی کهسیی خۆی؛ پهنگیکی خۆش دهوێت، شاعیرانیش له ئهدهبدا ههر وان، بۆیه ههر کارێکی ئهدهبی نوێنه رایه تی شیوازی بیرکردنه وه و دنیا بینی نووسه ر (شاعیر) یک دهکات، چونکه کاری ئهدهبی له سه ر قوولایی ههست و سۆزی شاعیر دامهزراوه.

۴ - پهنگی پهش

له زمانی كوردیدا پهنگی پهش به چهند ناویك ناو نراوه، لهوانه: (وهنگ، قه ره، تار، نووتهك، قه نووس، زهنگی، قه نووسی، موژگین، تاری، سیا، سیه، سیا ه تاریك، سیاو، سیاو، مشکی، قه لآخی) (شیخانی، ۲۰۱۳، ۱۸۶). ئەم پهنگه پهنگیکی بێلایه نه، له لای زۆربه ی گه لان زیاتر په مز ی نه رینیه، چونکه به تیکه لپوونی لهگه ل ههر پهنگیک؛ به ره و تاریکی و نه مانی ده بات، هیچ پهنگیکی لپوه ده رناچیت (المصری، ۲۰۱۴، ۱۳۳)، بۆیه ئەم پهنگه "به گوپی

دیاریکراوی نییه، چونکه ئەو شاعیرە ی سەد سالی پێش ئەمڕۆ هاوچەرخ بوو، ئیستا لەم سەردەمە ی ئیتمەدا هاوچەرخ نییه، هەرۆهەا ئەو شاعیرە ی لە سەردەمی ئیتمەشدا هاوچەرخه، پاش سەد سالی تر هاوچەرخ نییه (ویکیبیدیالیا < <https://ar.wikipedia.org>).

رەنگی رەش لە شیعری هەندیک لە شاعیرانی هاوچەرخ کوردیدا

زۆر جار رەنگەکان هەستەکانی مەرووف دەگۆڕن، کاریگەری دەکەنە سەر ئەو شتانە ی که خۆشمان دەوێن و بە لامانەوه جوانن (سالح، ۲۰۱۷، ۵). رەنگی رەشیش بە شیۆهیهکی گشتی پەيوهست کراوه بە لایەنی دلتهنگی و رەشبینیهوه، وهک رۆژی رەش و جەنگ و مألۆیرانی. هەرۆهەا ئەم رەنگە لە هەر شتیک یاخود هەر کهسێکدا هەبیت، لە هزر و دیدگای تاکەکاندا پەيوهست کراوه بە مردن و دابپان و دلتهنگیهوه، چونکه بووهته "رەمزی ئازار و مردن و رەمزی ترس لە نادیاری و حەزی بێدەنگی" (عومەر، ۱۹۹۷، ۱۸۶). کهواته رەنگی رەش هیما ی غەم و مردنە (عەباس، ۲۰۱۰، ۱۱۰). زۆر جاریش ئەو بوونهوهرانە ی که رەنگیان رەشه، بە هەمان شیۆه بە نیشانە ی شووم و مەرگ دادەنرێن، وهک قەلەرەش، بەلام مەرچ نییه ئەم دەلالەته نەرێنییه ی هەیهتی بەردەوام بەم شیۆهیه بێت، زۆر جار پێچەوانه دەبێتەوه، وهک لە ئەدەبیات و شیعدا دەیبینن. کاتیک شاعیر وهسفی یارهکی دەکات و پەنا بۆ رەنگی رەش دەبات بۆ ئەوه ی وهسفی چاو و ئەبرۆ و قژی بکات، لێرەدا دەلالەته که ی پێچەوانه دەبێتەوه و بۆ مەبهستی جوانی بەکار دەهێتێت (سەعید، ۲۰۱۶، ۴۵). کهواته رەنگەکان هەلچوونی هونەرماندان دەردەخەن (ابادی، ۱۳۹۰، ۸۸)، رەنگی رەشیش وهک زۆربە ی رەنگەکانی تر دوو دەلالەتی دراوهته پال، یهکه میان: دەلالەتی نەرێنییه، دووهمیشیان: دەلالەتی نەرێنییه، ئەم دوو دەلالەتەش لە بەشی دووهم و سێهەمدا باس دەکەین.

رەنگەکان دادەنرێت" (زەنگەنه، ۲۰۰۲، ۹۰)، بۆیه گوزارشته لە سێهەر و درنده یی، کارەسات و مردن و ترس و تۆقین و خراپەکاری. لای کوردانیش بە "واتای شوومی و مەرگ و شیوهن و رۆژی رەش دیت" (سەعید، ۲۰۱۶، ۴۵). بەلام هێندیک جار دەبێتە رەمزی پاک ی و بەردەوامی، هێندیک جاریش پێی دەوتری رەنگی پووجه لکردنهوه (شریکی، ۲۰۱۶، ۱۱). کهواته رەنگی رەش دژی سپییه لە هەموو تاییهته ندیهه کانیدا، تاریکی تهواو و نهمانی بیننه، رەمزی دلتهنگی و رەشبینیه، دەلالەتی جیابوونهوه و تازیه باری و رەمزی بیهیواییه (ابادی، ۱۳۹۰، ۸-۹). ئەم رەنگە هەلمزی هەموو رەنگەکانه و بە تیکه لبوونی له گەل هەر رەنگیک، بەرهو تاریکی و نهمانی دەبات. بۆیه ئاماژه یه بۆ تاوان و دلرەقی (البیرماني، ۲۰۱۲، ۳). بۆیه بەکار دەهێنری بۆ تاریکی و بێدەنگی و بیهیوایی و دلتهنگی و خەم و نهمان و مردن و سەر نه کهوتن. لە قورئانی پیرۆزیشدا بە مانای کوفر و گوپرايه لئەبوون بەکار هاتوه، دەفه رموویت: "وَيَوْمَ الْفِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ" (الزمر، ۶۰)، واته: "لە رۆژی قیامەتا ئەوانه ئەبینی که درۆیان دابوو پال خوا و ئیدیعی درۆینه یان بۆ کردبوو، روویان رەشه" (مدرس، ۲۰۱۰، ۴۶۵).

۵ - شیعری هاوچەرخ

شیعری هاوچەرخ ئەو شیعریه "که وا لە دوا ی سالانی حەفتاکانی سەده ی رابردوو بلأو کراونه تهوه و لە رەخنە ی ئەدەبی کوردیدا بە شیعری هاوچەرخ ناسراون" (حهوێزی، ۲۰۱۴، ۶)، بەلام هێندیک لە رەخنەگران رایان وایه شیعری هاوچەرخ ئەو شیعریه که لە سەردەمی ئیستادا نووسرا بێت (ویکیبیدیالیا < <https://ar.wikipedia.org>). سیفهتی هاوچەرخیش دەلالەته بۆ قوناغێکی دیاریکراو لە شیعری نویدا، جا خاوه نه که ی زیندوو بێت یان مردوو، بەلام هەموو شاعیرێکی هاوچەرخ نوێیه. کهواته شاعیری هاوچەرخ بهو شاعیره دهگوتری که له سەردەمی نووسەردا دهژی و دنوو سیت، یان پێش سەردەمی نووسەر به پەنجاسالی ژیاوه. کهواته وشە ی هاوچەرخ واتایه کی

بهشی دووهم: دهلاله ته ئه رینبیه کانی رهنگی رهش له شیعری هه ندیک له شاعیرانی هاوچه رخی کوردیدا

۱. به پیرۆزکردنی رهنگی رهش زۆر جار رهنگی رهش پیرۆزه وهک بهرده ره شه که ی که عبه که رووگهی موسولمانانه و رهنگی رهشی خاکیش نیشانه ی به پیتیه (الخفاجی، ۲۰۱۲، ۷۱). ئەم پیرۆزییهش له شیعری شاعیرانی هاوچه رخی کوردیدا رهنگی داوه ته وه، بۆ ئه مونه فازیل شه ورۆ له شیعری "رهنگه کوژراوه کان" دا ده لیت:

سه ره گه وره کان

زورنایه کان،

ده لاله کان،

ژنکوژه کان،

چه رچی و په رچی و

قاچاغچی و کۆنه جاشه کان:

گیا و گۆلی سه ره رینگاوبان...

لاله زاری باغ و بیستان...

حاجیله و وه نه وشه و په یحان...

به قاچه کانیا ن ده شیلن

جه رگ و هه ناویان ده ردینن

ئاخر نابینان نازانن:

له زه ردیی وان زه ردتره گۆله کانیا ن

له سو ریی وان زۆر سو رتره زامه کانیا ن

له په شی ی وان زۆر په شتره چاوه کانیا ن

له سه وزیی وان سه وزتره خه ونه کانیا ن

له مۆری ی وان زۆر مۆرتره ئالاکانیا ن

له سپیی وان سپیتره ده سته کانیا ن

ئاخر نابینان نازانن ... که ر و لال و بهنج کراون.

(شه ورۆ، ۲۰۱۴، ۱۲۲-۱۲۳)

شاعیر له م شیعری سه ره وه دا لۆمه ی کار به ده ستانی کوردستان ده کات، به کۆنه جاش و دژی میلیله ته که یان نازه ندیا ن ده کات، چونکه هه ر چی جوانیی ئەم و لاتیه ژیر پینان خستوو ه و هیچ مانایه کیان بۆ جوانی نه هیتتوو ته وه، بۆیه پینان ده لیت: "گیا و گۆلی سه ره رینگاوبانه کان، لاله زاری باغ و بیستان و حاجیله و وه نه وشه و په یحانه" زۆر له په شی ی ئه وان په شتره. باسی رهنگی رهش

ده کات که نیشانه ی به پیتیی نیشتمانه، به پیرۆزی داده نئ، ئەم رهنگی ره شه رهنگیکی پیرۆزه، رهش له و شیعره دا به دوو واتا هاتوو ه؛ یه که میان نه رینبیه، واته ئه وان په شن، به لام دووهم واتای ئه رینبیه، چاویان جوانه.

ههروه ها "په شیو" ی شاعیر له پارچه شیعری "زیندان" به هه مان شیوه ی شاعیرانی تری هاوچه رخی رهنگی رهشی به کار هیناوه، ده لیت:

سه ره تابه تی...

هیتتا له عومری خونچه گۆلدا یه

ده سنیز ی خۆمه،

هه ر کوردستان و خوی له دلدا یه.

فه ریکه گه می قه نده هارییه،

چۆن ریننه ی کولله دا کاته سه ری!

قه تی چا وره شی ده شتی گه رمینه،

چۆن سیسارک و قه ل بینه چه مبه ری!

(په شیو، ۲۰۰۲، ۲۹)

په شیو له م هۆنراوه یدا رهنگی رهشی به لای نه ئه رینبیه که ی به کار هیناوه، باسی سه ره تایی ژیا نی مرو ف ده کات و ده لیت هه ر له سه ره تا وه له م ده قه ره دا که کوردستانه؛ که سی لئ نه بووه له کورد زیاتر، ته نها کوردستان و خوا هه بوو، بۆیه قبوول ناکات که سانی هیچووچ بۆ کوردستان و خه لکه که ی بینه پا به ر و شینگیت. باسی "چا وره شی ده شتی گه رمیا ن" ده کات، چونکه خاکی گه رمیا ن رهنگی ره شه و به پیتیه.

۲. په یوه سترکردنی رهنگی رهش به نو ییوونه وه

هه ندی جار رهنگی رهش په یوه ست کراوه به نو ییوونه وه ی ژیا ن (شکیب، ۲۰۲۰، ۷). ئەمه ش یه کیکی تره له ده لاله ته ئه رینبیه کانی رهنگی رهش، له شیعری هاوچه رخی کوردیشدا ئەم رهنگه بۆ هه مان ده لاله ت له لای شاعیران به کار هیناوه. شه ورۆ له کۆپله شیعری "لیوان ماچی لیوان" بۆ هه مان واتا و ده لاله ت سوودی له رهنگی رهش وه رگرتوو ه. ده لیت:

وهک میوه ی

تامخۆشی به هه شتن،

ماچه کهی دوینیشه و

تریی ره شمیری بوو،

دوای سه حهر

ههنجیری پاییزی،

له زهرده په پڕیشدا

رئووسی کوستانان. (شه ورۆ، ٢٠١٤، ١٠٢)

لیره دا رهنگی رهش که نیشانهی نوپوونه وهی ژیا نه؛ به لای شاعیره وه زۆر جوانه، به لام ئه و جوانیه کهی دهرده که ویت ئه گهر رهنگی تریی بیت، به تایبه تی ئه گهر تریی کهش جووری ره شمیری بن که له خاکی رهشی کوردستان به رههم هینزابیت، چونکه کوردستان خاوه نی زهوییه کی به پیتته، رهنگی رهشی خاکی نیشانهیه بو ئه و به پیتیه. له م پارچه شاعیره دا شاعیر باسی خپروپیری کوردستانمان بو دهکات، له وانه باسی "تریی و ههنجیر و رئواس" دهکات. لیره دا شاعیر وه سفی یاره کهی خوی دهکات که ماچی کردوه، تامی ماچه کهی به تریی ره شمیری چوواندوه. لیره دا رهنگی رهش وهک ده لاله تیکی ئه ری نی به کار هینراوه.

٣. رهنگی رهش وهک به رزی پیگه کۆمه لایه تی

زۆر جار له ژیا نی رۆژانه ماندا ده بینین ئه و که سانهی رهنگی رهش ده پۆشن؛ ئاماژه به بو گه وره یی پیگه ی کۆمه لایه تییا ن و متمانه به خۆبوون و ده سه لات. "گه لیک جاریش بو و یقار و شانوشه و که ت نواندنه" (سالار، ٢٠٠٩، ٧١). پۆشینی هه ر رهنگیک به یوه ست کراوه به لایه تیکی دهر وونیه وه، ئه و که سانهی رهنگی رهش ده پۆشن ئه گهر وهک ده لاله تیکی ئه ری نی سه یر بکری، ئاماژه به بو به رزی پیگه ی کۆمه لایه تی به کاره پنه ره که ی. ئه م بابه تی متمانه به خۆبوون و به رزی پیگه ی کۆمه لایه تی به هوی رهنگه کانه وه له ناو شیعی هاوچه رخی کوردیدا به دی ده کریت. "که ژال ئیراهیم" وهک شاعیریکی هاوچه رخ سوودی لئ بینیوه و به کاری هینراوه له شیعی "دل و رهنگ". ده لیت:

که چی وینه ی قه ترانیه تی

قژی زه مانی مندالی

به روخساریا داباریوه

"وه کوو بیستومه داوی رهش له سه ره فری

به کار نایه،

ئه ری بو هینده له پرووت جوانه ئه و بسکه

تاتایه". (خدر، ٢٠٠٧، ١٣٨)

شاعیر له هۆنراوه یدا باسی پرچی دایکی خوی دهکات که زۆر به لایه وه جوانه، باسی ره شییه که ی پرچی دهکات که نیشانه ی نوپوونه وه یه (شکیب، ٢٠٢٠، ٧). ده لئ مووی پرچی دایکم تال تال ره شییه، جوانی سه رده می گهنجی پیوه دیاره، به داوی رهشی سه ره به فر وینای کردوه. بویه باسی رهنگه ره شه که ی پرچی دایکی دهکات، چونکه رهنگی رهش بو و یقار و شانوشه و که ت نواندن به کار دیت. ئاماژه شه بو گهنجی و جوانی. ده کری ئه م رهشی گهنجی پیوه وهک و یقار و پیگه ی کۆمه لایه تی به کار به پتریت. که ژالیش دایکی زۆر به لاه گه وره و سه نگین و به و یقاره، هه ندیک جار رهنگی رهش ئاماژه به بو گه وره یی پیگه ی کۆمه لایه تی و هیز و ده سه لات.

٤. به جوان بینی رهنگی رهش

یه کیکی تر له خاله ئه ری نییه کانی رهنگی رهش ئه وه یه که زۆر جار رهنگی رهش به رهنگیکی خۆشه ویست و جوان داده نریت، له شیعر دا وهک ئیستاتیکیه که سه یر ده کریت، به تایه تی له وه سفی قژ و چاودا (غنی، ٢٠١٩، ٤). زۆریک له شاعیرانی کورد، به کلاسیک و نووی و هاوچه رخه وه، له شیعه کانیاندا بو وه سفکردنی یاره کانیان رهنگی رهشیان به کار هینراوه، به هوی ئه وه ی ژینگه ی ولاتی کورده واری به جوړیکه زۆرینه ی خه لکه که ی پرچیان ره شه، بویه ئه م رهشییه یان وهک ره مزیکی جوان به کار هینراوه.

"هاشم سه راج" له کۆپله شیعی "شه یدا ی شه رابی شینی له شتم" دا سوودی له لایه نه ئه ری نییه که ی رهنگی رهش وه رگرتوه، ئه م رهنگه ره شه ده لاله ته بو به رزی پیگه ی کۆمه لایه تی ئه و که سه ی ره شی پۆشیوه. هه ره کوو ده لیت:

عه تری ستیانی رهش

ئاگر له ههستی

خۆر سکیه تی شیعر

به ره ده دا،

بۆنى پىستى برۆنژىت

لە

دۆل و زەين و گيان. (سەراج، ۲۰۱۰، ۳۴)

لەو شىعەرەدا شاعىر پەنگى پەشى وەك ئاماژەيەك بۆ جوانى دەركەوتنى بەرامبەرەكەي بەم پەنگە پەشەو بەكار هېناوە و دەلى "عەترى ستىانى پەشت ئاگر لە هەستى خۆرسىكىيەتى شىعەر بەر دەدا"، ديارە خۆشەويستەكەي عەترىكى پەشى گرانبەهاي بەكار هېناوە، ئەمەش ئاماژەيە بۆ پىگەي كۆمەلەيەتى ئەو خۆشەويستە، چونكە پەنگى پەش ئاماژەيە بۆ گەرەيى پىگەي كۆمەلەيەتى و متمانەبەخۆبوون و دەسەلات.

شاعىرى ھاوچەرخ "مەولوود ژاكاو" يش لە شىعرى "بۆ ئەم كچە پەشپۆشە"دا پەنگى پەشى وەك دەلالەتى جوانى بەكار هېناوە، سەرەراي ئەو پەشپۆشى پەمىزى نەرىنيە، بەلام لىرەدا شاعىر ھەر چەندە كچەكە پەشپۆشيش بىت؛ ھەر بە لايەوە جلى پەشى لەبەردا جوانە. پەنگى پەش لە ناوئىشانى شىعەرەكەدا زۆرىك لە پەمىز و مەغزاكانى شىعەرەكەي بەدەستەو دەو. شاعىر دەلىت:

كچە پەشپۆشەكەي كۆيى

ئەگەر پۆژى تۆ نەبىنم

دەلىم تەمەن بەبا پۆيى

ئەي ژىكەلە، ئەي كراس پەش

ئەي بالابەرزى گەردەن گەش

نزا دەكەم نازپەرورەي

كەسى تىرتان لى نەمرى

دە وەرە تۆش تۆيى يەزدان

ئەتو بى گۆرى شەھىدان

ھەر پەشپۆش بە، پەشپۆش گيانە

كالى پەش بە بالات جوانە! (ژاكاو، ۲۰۰۸، ۱۵-۱۶)

شاعىر ئەم پارچە شىعەرەي بۆ كچىكى پەشپۆشى كۆيى تازىبەر نووسىو، وا ديارە ئەم كچە پەشپۆشەي زۆر پى جوان بوو. سەرەراي ئەو پەشى كە پەنگى پەش بە واتاي شوومى و مەرگ و شىوون دىت، بەلام ھەر داواي لى دەكات كە پەشپۆش بىت، لەبەر ئەو پەشپۆشەي بە پەشپۆشەيەو جوانە. شاعىر لەم پارچەيەدا پىنج جار پەنگى پەشى

بەكار هېناو، سى جارىيان بۆ تازىبەبارى و دوو جارىيان بۆ جوانىيە.

كەژال ئىبراھىم لە شىعرى "بە بىدەنگى بۆت دەدويم"دا زۆر بە جوانى پەنگى پەشى وەك دەلالەتى جوانى بەكار هېناو، دەلىت:

كە باوكم مرد،

دايكم بەرگى پەشى پۆشى

منى منال زۆر پەم لە پەنگى پەش بوو

كاتى پەشى چاوانتم دى،

ھىندە شەيداي پەنگى پەش بووم

بە قەد پەشى چاوەكانت و

روخسارى تۆ

وہكوو شەوہزەنگىكى پەش

تىكەل بە شەوقى مانگى تۆ

لە چاوانما بوون بە تابلۆ. (خدر، ۲۰۰۷، ۱۰۶)

لەم پارچە شىعەرەدا شاعىر دوو دەلالەتى دژبەيەكى داوہتە پال پەنگى پەش؛ يەكەميان دلئەنگى و تازىبەبارىيە، چونكە دايكى پاش مەرگى باوكى خۆي پەشپۆش كىردو، لە ناو كولىتورى كوردەوارىيشدا پەشپۆشى ئاماژەيە بە تازىبەبارى و خەم و دلئەنگى و لەدەستدانى ئازىزان، بۆيە شاعىر ھەر لە مندالىيەو زۆر قىنى لەم پەنگە پەشەيە و خۆشى ناوئىت، چونكە پەيوەست كراو بە بابەتى مردن و كولىكارى و قاتوقرى و پەشپۆشى و كارەساتى خراپ و دلئەنگى (ابادى، ۱۳۹۰، ۸). دوو دەلالەتەيش كە لىرە مەبەستمانە؛ دەلالەتى ئەرىنيە كە بە بىنىنى چاوەكانى شەيداي بوو و ئەو شەيدايەش وەك تابلۆيەك لە چاوەكانىدا جىگىر بوو، ئەو دەرپىنەش دەلالەتى خۆشەويستى و جوانىيە. كاتىك پەشى چاوي خۆشەويستەكەي دەبىنىت، دەلالەتى يەكەم لەبىر دەكات و ھەمووي دەگۆرپىت بۆ جوانى، چونكە پەنگى پەش دەلالەتە لە خۆشەويستى و جوانى، لە شىعەردا وەك ئىستاتىكا سەير دەكرىت.

پەشىو لە شىعرى "ھەگبەي دەنگوباس"دا، لە ھەسفىردنى خانزاددا سوودى لە پەنگەكانى خۆلەمپشى واتە سىپى و پەش بەيەكەو وەرگرتو، ھەريەكەي لە پەنگانەشى بە دەلالەتى جىاواز بەكار هېناو، پەنگە پەشەكەي وەك

به‌راوردی ده‌كات و له نیوان ئەم دووانه‌دا "چاوی رەش" هه‌لده‌بژێریت. كه‌واته شاعیر ته‌نها چاوه‌ رەشه‌كانی یاره‌كه‌ی ده‌وێ و به‌س، با هه‌موو شته‌كانی تر بۆ خه‌لكانی تر بن. رهنگی چاوه‌ به‌ رەش وه‌س‌ف ده‌كات، چونكه‌ رهنگی رەش به‌ رهنگی‌کی خۆشه‌ویست و جوان داده‌نرێ، به‌كاره‌ینانی‌شی له‌ شیعردا بۆ مه‌به‌ستی ستاتیکی و ده‌رخستنی جوانییه‌.

هه‌روه‌ها "موحسین ئاواره" له‌ شیعرێ "ته‌بابی" دا رهنگی‌كانی رەش و سپیی به‌یه‌كه‌وه‌ كۆ كرده‌وه‌ته‌وه‌ و هه‌ر رهنگی‌کی بۆ مه‌به‌ست و ده‌لاله‌ت و وه‌سفییکی تایه‌ت به‌كار هێناوه. ده‌لێت:

روومه‌تی سپی،

چاوانی رەش و گه‌وره،

ده‌نكه‌ خاڵێك له‌و به‌ینه‌دا

په‌له‌هه‌وره.

چۆن برژانگه‌كان تیز و تووره‌ دیار نابن

له‌م چو‌غه‌ده‌دا رەش و سپی وا ته‌با بن! (ئاواره، ۲۰۱۴، ۱۲۳)

شاعیر له‌ وه‌س‌فی یاره‌كه‌یدا ئەوه‌مان پێ ده‌لێت كه‌ یاره‌كه‌ی روومه‌تی سپییه‌ و چاوه‌كانی رەشن و خاڵێکی رەشیش له‌ سه‌ر گۆنایه‌تی، ئەم پێككه‌وتنه‌ی زۆر پێ جوانه، بۆیه‌ سه‌ری سو‌رماوه‌ چۆن رەش و سپی ئاوا ته‌بان له‌ رووی یاره‌كه‌یدا. بۆ ده‌رخستنی ئەو جوانییه‌ دوو جار باسی رهنگی رەشی كرده‌وه، چونكه‌ رهنگی رەش به‌ رهنگی‌کی جوان داده‌نریت.

"بارانی رەش" یه‌كێكه‌ له‌ شیعه‌كانی له‌تیف هه‌لمه‌ت، شاعیر له‌م شیعه‌یدا ده‌لێت:

پرچت وه‌كوو بارانی رەش

به‌ سه‌ر میترگی هۆنراوه‌مدا

داده‌بارێ و داده‌بارێ

تك‌ تـك‌ ده‌بن به‌ چۆله‌كه‌ی پێكه‌نین. (هه‌لمه‌ت، ۲۰۱۴، ۲۷۳)

له‌تیف هه‌لمه‌ت رهنگی رەشی زۆر به‌ لاوه‌ جوانه، به‌ تایه‌تی ئەگه‌ر رەشییه‌كه‌ رەشی پرچی یاره‌كه‌ی بێت. بۆیه‌ باسی پرچی یاره‌كه‌ی ده‌كات، چونكه‌ رهنگی رەشه، رهنگی رەشیش به‌ رهنگی‌کی خۆشه‌ویست و جوان داده‌نریت،

ده‌لاله‌تیکی ئەرینی بۆ ده‌رخستنی جوانی به‌كار هێناوه. ده‌لێت:

هاورپم...

ناوی خانزادت بردبوو... با پیت بلیم،

پرچی خانزاد خۆله‌میسه!

چاوی رەشی، پلیشاوه‌ی ژێر پۆستاله

چه‌پكه‌نیرگزی سه‌ر گۆری

سپیلکه‌ی چاوی مناله! (په‌شیو، ۲۰۰۲، ۱۰۰)

په‌شیو له‌و پارچه‌شیعه‌یدا باسی چاوی رەشی خانزاد ده‌كات و ئەم رهنگی وه‌ك رهمزی جوانیی ئافره‌ت به‌كار هێناوه، له‌ لایه‌کی تره‌وه‌ له‌ وه‌س‌فی قژی خانزادا رهنگی خۆله‌میشی بۆ به‌كار ده‌هێنیت، تیکه‌لكردنی هه‌ردوو رهنگی سپی و رەش ده‌بێته‌ خۆله‌میشی، ئەمه‌ش جوانییه‌کی تایه‌ت به‌ مرو‌ف ده‌به‌خشیت، به‌ تایه‌تی ئەگه‌ر قژی خۆله‌میشی بێت. ئەم خۆله‌میشییه‌ یاخود له‌ زمانی كوردیدا وشه‌ی "ماشوبرنجی" یه‌ بۆ به‌كار ده‌هێنیت، نیشانه‌ی پێگه‌یشتن و به‌ره‌و كاملبوونی مرو‌ف ده‌گه‌یه‌نیت، شاعیر به‌ مه‌به‌ست رهنگی رەش و خۆله‌میشی به‌كار هێناوه، بۆ ئەوه‌ی وێنه‌یه‌کی هونه‌ری جوان و رازاوه‌ به‌م دوو رهنگه‌ بکیشی. شاعیر رەشی به‌ واتای خۆشه‌ویستی و جوانی به‌كار هێناوه، به‌لام ئەو چاوه‌ جوانه، پلیشاوه‌ی ژێر پۆستالی دوژمنانه‌.

یه‌کیکی تر له‌ شاعیرانی هاوچه‌رخ‌ی كورد كه‌ "قوبادی جه‌لیزاده" یه، بۆ وه‌سفکردنی جوانیی چاوه‌؛ په‌نای بردووته‌ به‌ر رهنگی رەش. له‌ شیعرێ "درزیکی شه‌رم‌ن" دا ده‌لێت:

خودایه!

ئه‌و چاوه‌ رەشانه‌م بده‌یه،

شه‌و بۆ ئەوان،

تری رەشمیری بۆ ئەوان

خودایه!

ئه‌و ده‌مه‌ گۆشته‌م بده‌یه،

كاني بۆ ئەوان،

ئاگردان بۆ ئەوان. (جه‌لیزاده، ۲۰۰۷، ۷۳۴)

له‌م پارچه‌شیعه‌دا شاعیر باسی جوانیی چاوی خۆشه‌ویسته‌كه‌ی ده‌كات و له‌گه‌ڵ جوانیی تری رەشمیری

داوه، بۆیه ژیان به رەش و سأل ده بینئ. ژیان لای ئه و ده بیته دوورگه یه کی پر له خه م و کاره سات. لیره دا شاعیر ده لاله تی دلته نگی و په ریشانی و نیگه رانی و خه م و خه فه ت و ئازاری داوه ته پال رهنگی رەش، به هۆی ئه وه ی رهمزه بو تازییه باری و ئازار و خه م و خه فه ت. له شیعری "چاره نووس" یشدا به هه مان ده لاله تی پیشوو، شاعیر رهنگی رەشی به کار هینراوه، ده لیت:

وتیان برین چهند ههنگاوی ته مهن بنیته ناو چاوی

رەشی مهرگ،

به لام هه ر عاشقی نیگای داو و ده رمان و تیماره

وتیان هه ور چهند سیمای "گرانی" بنویئ،

به لام گیانه،

زه ویی تینوو هه ر عاشقی دلۆ په ناوی بارانه!

(ده شتی، ٢٠١٢، ١٣)

لای که ریم ده شتی رهنگی رەش؛ رهنگی مهرگ و تازییه بارییه، بۆیه مهرگ به رهنگی رەش وینا ده کات. پیی وایه هه ر چهنده مرؤف بچیتته ته مهنه وه و به ره و مهرگ بروات، هه ر دهیه وی زیاتر بژی و خه ریکی داو و ده رمان کرپنه. لیره دا شاعیر رهنگی رەشی بو مهرگ به کار هینراوه، چونکه رهمزی مهرگ؛ تازییه.

هاوژین صلیوه له شیعری "په نجه ره به کی کراوه" دا رهنگی رەشی وه ک نیشانه ی شووم و مهرگ به کار هینراوه. ده لیت:

من شووشه عه تر یکی رژاوم

ره شه بای مهرگ ورده ورده

ده مخوات و له ناوم ده بات (صلیوه، ٢٠١٣، ٦٧)

شاعیر خۆی به شووشه عه تر داده نئ که ره شه بای مهرگ زوو بوئه که ی لا ده بات و نایه پلئ و به ره و نه مانی ده بات. لیره دا شاعیر به لیکچووئیکی زور جوان مهرگ به ره شه با ده چووئینئ، که ره شه با توژ و خوئل هه لده گری و ده بیته هۆی له ناوچووئنی گوئل و په یحانه کان. مهرگ به ره ش داده نئ، چونکه رهنگی رەش په یوه ست کراوه به بابه تی مردن و ره شبینی و کاره ساتی خراپ.

ههروه ها "قوبادی جه لیزاده" ی شاعیر له شیعری "وریا بن" دا رهنگی رەشی وه ک مهرگی کوئ رهنکه کان به کار هینراوه. به هۆی ئه وه ی رهنگی رەش رهنکه کان هه لده مژی،

به لام سهیر له وه دایه ئه و پرچه جوانه ی به بارانی رەش وینا کردوو، بارانی ره شیش نه هه مته تی ده هینئیت، چونکه ده بیته هۆی لافاو و ویرانکاری. که واته ده لاله ته کانیا ن زور له یه کتره وه دوورن، بارانی ره شی به واتای ئه و بارانه به کار هینراوه که رهنگی رەشه، مه به سته ئه وه یه که یاره که ی پرچی رەشه و کاتیک چاوی پیی ده که ویت؛ ده بنه هه وینی هونراوه و دلخۆشی ده که ن چوئن چوله که که له ناو میرگ بن به رو بوومه که ده شیوئین، به لام لای شاعیر پیچه وانیه، ده بنه چوله که ی شادی. جگه له مه ش، خوازه یه کی جوانیش ده بینئ له ده سته واژه ی "به سه ر میرگی هونراوه مدا داده باری"، چونکه هونراوه میرگی نییه.

به شی سییه م: ده لاله ته نه رینیه کانی رهنگی رەش له شیعری هه ندیک له شاعیرانی هاوچه رخی کوردیدا

١. رهنگی رەش به واتای شیوه ن و مهرگ

زور جار رهنگی رەش به واتای شوومی و مهرگ و شیوه ن روژی رەش دیت (سه عید، ٢٠١٦، ٤٥)، بۆیه په یوه ست کراوه به بابه تی مردن و کاولکاری و قاتوقری و ره شبینی و کاره ساتی خراپ و دلته نگی و تازییه باری (ابادی، ١٣٩٠، ٨). له ناو کورددا زوریک له ده لاله ته کانی رهنگی رەش ئاماژن بو مردن و شیوه ن.

"که ریم ده شتی" له شیعری "شه وان شیعیر هیلانه یه"، رهنگی رەشی وه ک ئاماژه یه ک بو مهرگ و شیوه ن و ناخۆشی به کار هینراوه. ده لیت:

بئ تو نه خسه ی ئه م جیهانه

بئ رهنکه و هه م بئ ده ریایه

بئ تو هه موو وه رزی سالان

پاییزیکی کشوماته بئ هه رایه

بئ تو ئازیز ژیان ره شه و سأل نه هاته

بئ تو ژیان دوورگه یه کی پر له خه م و کاره ساته
(ده شتی، ٢٠١٢، ١١)

له م شیعره دا شاعیر زور دلته نگ و خه فه تباره، وا دیاره که سه پکی خۆشه ویستی کوچی دوایی کردوو، بۆیه جیهان له لای بیهره نگه و هه میشه پاییز و گه لاریزانه، ژیانیش ره شه و سالیش نه هاته، چونکه خۆشه ویسته که ی له ده ست

له م پارچه شیعره شدا كه ژال ئیبراهیم پهنگی رهش به نیشانهی دلتهنگی و تازیه باری و خه م و خه فهت داده نئ، کاتیک ده بینئ دایکی ره شیۆشه، بۆیه هه موو ژیانئ لئ گۆپراوه و بووه به رهش. هه ر شتیک ده بینئ؛ به رهش دیتسه بهرچاوی، ره شیه تی چاره نووس و ره شیه تی به خت و ره شیه تی ژیان. شاعیر هه ست ده کات هه موو شتیک له ژیانیدا ره شه، چونکه پهنگی رهش له زۆربهی کولتوور و شارستانیه ته کاندای له کۆنه وه تاوه کوو ئه مپۆ په یوه ست کراوه به بابه تی مردن و له ناوچوون و تازیه باریه وه. "فازیل شه وپۆ" له پارچه شیعری "ماچی بهرده پیروژه کان" دا پهنگی سپیی وه ک ده لاله تیکی ئه ریئی به رامبه ره به پهنگی رهشی وه ک ده لاله تیکی ئه ریئی به کار هیناوه. ده لیت:

به لکوو خوا

بیگۆری هاوکی شهی کۆده کان:

به رگی رهش به سپی

ژه هری مار به ههنگوین

جه هه نه م به به هشت (شه وپۆ، ٢٠١٤، ١١٥)

لیره دا شاعیر زۆر له پهنگی رهش بیزاره، هیواداره ئه م پهنگه بگۆردری به پهنگی سپی و چیت شیه وه و گریان و تازیه باری و پۆژانی رهش له ناو کوردان نه مینیت، چونکه پهنگی رهش په مزی دلتهنگی و ئازار و مردنه، ههروه ها په مزی ترس و ئاره زووی بیدهنگیه، واتای نه مان و کۆتایی و بیهوییه (لاتا، ٢٠١١، ٥٣). به هۆی ئه وهی پهنگی رهش ده لاله تی شوومی و کاره ساته، بۆیه داواکاره پهنگی رهش نه پۆشرئ و تیش و ئازاره کانی ژیانیش به هه مان شیوه بگۆردری بۆ شادی و خۆشی.

٣. پهنگی رهش وه ک په مزی دلرهقی و ئازار

سه ره پای ئه وه ده لاله تانهی تا ئیستا باس کران، زۆر جار پهنگی رهش په مزی تاریکی و دلرهقی و ئازار و جیا بوونه وه و ترسه له نه زانراوه کان و ئاره زووی بیدهنگیه (شریکی، ٢٠١٦، ١١)، واته یه کیکێ تر له ده لاله ته نه ریئیه کانی پهنگی رهش؛ ده لاله تی دلرهقی و ئازار و ترسه له و شتانهی که نادیارن و نه ناسراون. تاریکییه، تاریکییش په مزی نه نهایی و تلانه وه به ئازار و جیا بوونه وه یه.

بۆیه ده لاله ته له مه رگ و مردن و نه مان و له ناوچوون. ده لیت:

ته رزه یه کی رهش ده باری

گۆلی ده کوتئ

گۆلی سپی

گۆلی زهرد

گۆلی سوور

ته رزه یه کی رهش ده باری! (جه لیزاده، ٢٠٠٧، ١٦١)

لای قوبادی جه لیزاده ته رزه یه ک ده باری که پهنگی ره شه نه ک سپی، چونکه خه م و په ژاره ی یه جگار زۆره و جیهانی له پیش چا و رهش بووه، چونکه پهنگی رهش په یوه ست کراوه به بابه تی کاولکاری و قاتوقری ره شینی و کاره ساتی خراپ و دلتهنگی (ابادی، ١٣٩٠، ٨)، بۆیه هه ست به ره شینی و کاره ساتی خراپ ده کات که ته ر و وشک به یه که وه ده سووتینت. وای ده بینئ که ته رزه یه کی رهش ده باری، گۆلی سپی و زهرد و سوور هه لده وه ریئ، هه موو جوانیه کان له ناو ده بات، هه موو گۆله جوانه کان ده کوتئ و رووبه رووی مه رگیان ده کاته وه.

شاعیرانی پیاو به ته نه نا، به لکوو "که ژال ئیبراهیم خدر" وه ک شاعیرێکی ئافرهت پهنگی رهش وه ک نیشانهی خه م و ماته م ده بینت. له پارچه شیعری "دل و پهنگ" دا شاعیر وه سفی دلئ دایکی ده کات به وهی ره شه، له بریی ئه وهی باسی ئه وه بکات که دلئ دایکی پره له خه م و ئازار، هاتوو به به کارهینانی پهنگی رهش ئه م ئامانجه ی پیکاره و کۆی ده لاله ته نه ریئیه کانی له پهنگی رهشدا کۆ کردوو ته وه. ده لیت:

دلئ دایکم پهنگی ره شه!

له پرسه یه کی هه می شه یی و

له لافیتته ی ژیر بالئ مزگه وت ده چی

دایکه ره شه...

رهش ... رهش

له گومان ده چی

ره شیه تی چاره نووس

ره شیه تی به خت و

ره شیه تی ژیان. (خدر، ٢٠٠٧، ١٣٩)

ره‌شیش په‌مزه بو و ئازار و کاره‌سات و مردن و جیابوونه‌وه. لیره‌دا شاعیر یاره‌که‌ی وه‌ک پارچه‌یه‌ک له‌ خه‌م و ئازار ده‌بینیت، به‌لام چ جوره‌ ئازار و خه‌میک؟ ئازار و خه‌میکه‌ی ره‌ش، واته‌ ئازار و خه‌میکه‌ی زور چر و زور که‌ ده‌بیته‌ هوی مردنی شاعیر.

"په‌شیو" له‌ شیعی "له‌ده‌ستم دی" دا باسی کوی ئازاره‌کانی ناپاکی خۆشه‌ویسته‌که‌ی ده‌کات، پاشان ده‌لی ده‌توانم هه‌موو په‌یوه‌ندییه‌که‌مان به‌ خۆشه‌ویسته‌که‌ت بلیتم، لیره‌دا شاعیر بو ویناکردنی دلی هاوسه‌ری خۆشه‌ویسته‌که‌ی ره‌نگی ره‌شی وه‌ک ده‌لاله‌تیکه‌ی نه‌رینی به‌کار هیناوه، له‌ بری ئه‌وه‌ی بیته‌ و چه‌ندان دی‌ر ده‌باره‌ی دلی زاوا بنووسیت. دوا‌ی ئه‌وه‌ی هه‌موو نه‌یینی په‌یوه‌ندی خوی و خۆشه‌ویسته‌که‌ی بو باس ده‌کات، هاتوو به‌ به‌کاره‌ینانی ره‌نگی ره‌ش ئه‌م ئه‌نجامه‌ی پیکاو. ده‌لیته‌:

له‌ده‌ستم دی
به‌ دوو وشه،
دلی زاوی نووستووت ره‌ش که‌م،
له‌ خۆشای

شه‌وی په‌رده‌تان بیته‌ش که‌م! (په‌شیو، ۲۰۲۲، ۱۱۲)

له‌م پارچه‌شیعه‌یاندا ره‌نگی ره‌ش لای شاعیر ته‌نها ده‌لاله‌تی دل‌ره‌قی و ئازار ده‌گه‌یه‌نیت، چونکه‌ به‌ خۆشه‌ویسته‌که‌ی ده‌لی ده‌توانم دلی هاوسه‌ره‌که‌ت لی بگوپم و ره‌شی بکه‌م، به‌لام من وا ناکه‌م، سه‌ره‌پای ئه‌و دل‌ره‌قییه‌ی تو که‌ به‌رامبه‌ر من کردت. سه‌ره‌پای ئه‌و هه‌لچووونه‌ زوره‌ی شاعیر هه‌یه‌تی، به‌لام هیشتا خۆشه‌ویسته‌که‌ی بنیت، ئه‌م له‌وه‌ی هه‌یچ هه‌نگاوێک دژی خۆشه‌ویسته‌که‌ی بنیت، ئه‌م خۆشه‌ویسته‌یه‌ش خوی ده‌بینته‌وه‌ له‌ "منی بال" دا که‌ به‌ لای فرۆیده‌وه‌ منی بال له‌ مرۆفدا ریگره‌ له‌ ئه‌نجامدانی هیندی‌ک کرده‌وه‌ که‌ بیته‌ هوی ئازاردانی به‌رامبه‌ره‌که‌ی. له‌ به‌رده‌وامی شیعه‌که‌یدا، جاریکی تر ره‌نگی ره‌شی به‌ ده‌لاله‌تی نه‌رینی به‌کار هیناوه‌ که‌ قینی ره‌شه، قینی ره‌شیش واته‌ پر له‌ رق و هه‌لچوون و ناویمیدی. ده‌لیته‌:

خۆشه‌ویستیت
نه‌هه‌نگیکه،
خوینی هه‌لچووم ئه‌خواته‌وه‌...

له‌تیف هه‌لمه‌ت له‌ شیعی "ئه‌ستیره‌یه‌ک" دا هانای بو ره‌نگی ره‌ش بردوووه‌ و وه‌ک ده‌لاله‌تیکه‌ی نه‌رینی به‌کاری هیناوه. هه‌روه‌کوو ده‌لیته‌:

ئه‌ستیره‌یه‌ک له‌ په‌نای لوتکه‌ی شاخیکدا
پیده‌که‌نی...

ته‌میکه‌ هات و ده‌وری ته‌نی
ئه‌ستیره‌ی ناسک بزوت:

تۆ ئه‌ی ته‌می ره‌ش و نابووت،
مه‌مکوژه‌ با

ده‌لاقه‌ی ژووری کچیک تاریک نه‌بی

که‌ چراکه‌ی شکاندوووه‌ ره‌شه‌با... (هه‌لمه‌ت، ۲۰۱۴، ۱۶۸)

له‌ لای شاعیر ره‌نگی ره‌ش ئامازه‌یه‌ بو ئازار و زیان، بویه‌ قسه‌ له‌گه‌ل ته‌م ده‌کا و به‌ ره‌ش ناوی ده‌با و داوا‌ی لی ده‌کات نه‌یکوژی تا "ده‌لاقه‌ی ژووری کچیک تاریک نه‌بی که‌ چراکه‌ی شکاندوووه‌ ره‌شه‌با". ته‌می ره‌شیش نیشانه‌ی هه‌وری پر باران و پر گۆله‌گۆل و برووسکه‌یه‌ که‌ ده‌بیته‌ هوی لافاو و زیانی زور بو خه‌لک. هه‌روه‌ها باسی ره‌شه‌با ده‌کات که‌ ته‌ویش بایه‌کی وشک و تو‌زاوی و زیانبه‌خش و بیزارکه‌ره. ئه‌م دوو شته‌ به‌ ره‌ش باس ده‌کات، چونکه‌ یه‌کیک له‌ ده‌لاله‌ته‌ نه‌رینییه‌کانی ره‌نگی ره‌ش؛ کاولکاری و کاره‌ساته‌.

قوبادی جه‌لیزاده‌ وه‌ک شاعیریکی تری هاوچه‌رخ‌ی کورد، له‌ شیعی "کوچ" دا ره‌نگی ره‌شی وه‌ک په‌مز و ده‌لاله‌تی خه‌م و ئازار به‌کار هیناوه. ده‌لیته‌:

ده‌ترسیم مرم...

ده‌ترسیم مرم و

مه‌رگم نه‌بی به‌ هۆنراوه‌!

سه‌یری خۆت کرد

تارمایی خه‌میکه‌ی ره‌ش بووی

ئاوینه‌که‌ت، له‌ ناو په‌نجه‌ زبره‌کانتا

وردوخاش کرد

برپارت دا

خۆت له‌ شه‌تاوی هه‌لکیشیت! (جه‌لیزاده، ۲۰۰۷، ۶۲)

له‌م پارچه‌شیعه‌دا شاعیر باسی کوچ ده‌کات و به‌ تارمایی ره‌ش وه‌سفی ده‌کات. تارمایی خه‌میکه‌ی ره‌ش بو، ره‌نگی

خۆشه‌ویستیت

رووباریکە،

قینی رەشم ئەشواتەوه... (پەشیۆ، ۲۰۲۲، ۱۱۴)

لەم پارچە شیعەرەشدا دیسان پەشیۆ رەنگی رەش بە نیشانەی دلرەقی و نازاریکی قوول و قینیکی زۆر خراپ دادەنیت، چونکە رەنگی رەش؛ رەمزی تاریکی و دلرەقی و ئازار، بۆیە دەلێ "خۆشه‌ویستیت رووباریکە، قینی رەشم ئەشواتەوه"، بەلام ئەم قینە رەشە شاعیر لەبەر هیزی خۆشه‌ویستی ناخی؛ خۆی ناگری و زوو دەتوێتەوه و دوور دەکەوێتەوه. لێرەدا چەند وێنەیەکی شیعیری جوان دەبینرێ کە شیعەرەکیان جوانتر کردووه، وەک لیکچووواندن لە نیوان "خۆشه‌ویستی و نەهەنگ و خۆشه‌ویستی و رووبار"، هەرۆهەها خوازش هەیه لە رستە "خۆشه‌ویستیت خۆینی هەلچووم ئەخواتەوه"، چونکە خۆشه‌ویستی خۆین ناخواتەوه.

۳. رەنگی رەش وەک نیشانەی خەم و دلته‌نگی

زۆر جار رەنگی رەش ناماژەیه بۆ ئازار و خەم و خەفەت و دلته‌نگی (ابادی، ۱۳۹۰، ۹)، واتە دەتوانین بڵین یەکیکی تر لەو دەلالەتانەی رەنگی رەش لەخۆی گرتووه، دەلالەتی خەم و خەفەت و ئازار و دلته‌نگی. زۆر جار ئەو کەسانەی خەمیکی قوولیان هەیه، یان ئازیزکیان لەدەست داوه؛ رەنگی رەش دەپۆشن وەک رەمزیک بۆ دلته‌نگیەکیان. "بورهان بەرزنجی" لە شیعری "کە لە خەو هەستای" دا رەشی وەک دەلالەتی نەرینی بەکار هێناوه و دەلێت: **کە لە خەو هەستای،**

پالتۆی شەوی راوی شیعەرەکانم بنی دوور کەویت و

ئیتەر سەرما فیری ئیسقانی ژینم بی و

بەفری بەختم رەش داگیرسی و

تەخت و بەختی جوانیم خاش بی. (بەرزنجی، ۲۰۱۹، ۷۹)

شاعیر زۆر قینی لە رەنگی رەشە و خۆشی ناوێت، چونکە ناماژەیه بۆ دلته‌نگی و دابران و جیاپوونەوه و مردن و خەم و پەژارە. ئەوەتالە لای ئەو بەفر کە رەنگی سپییه؛ رەش دادەگەرێ و تەخت و بەختی جوانی خاپوور دەکات، ئەوەش نیشانەی بیئومیدی و چارەپەشی و بیزارییە، چونکە

هەست بە ئارامیی ژیان ناکات و خۆی بە بەخت‌پەش دەزانیت.

قوبادی جەلی زادەش لە شیعری "فیشەکی رەحمەت" دا رەنگی رەشی بەکار هێناوه بە لایەنی نەرینی، دەلێت:

لە ترۆپکی خەرەندە حەپەساوه‌کانەوه کە پی دەلێن

نیشتمان،

دەرۆامە داتەپینی ئاسمان و هەرەسەپینانی زەوی

کێ نیشتمانەکەمی لە بەر چاوی نەتەوه‌کەم

رەش کرد؟

کێ نەتەوه‌کەمی لە بەر چاوی نیشتمانەکەم

رەش کرد؟

نیشتمانەکەم زوو قژی رووتایه‌وه،

خەتای خۆمان بوو یا خەتای دوژمنەکاغان...

(جەلیزادە، ۲۰۰۷، ۳۲۹)

لەم پارچە شیعەرەدا شاعیر دەبینێ دەسەڵتدارانی هەریم پشیمان لە نیشتمان کردووه و خەریکی دۆلار کۆکردنەوه، بەو کارەشیان نیشتمانیان لە بەر چاوی خەلک رەش کردووه و هەستی ئینتیمای نیشتمانی پەروەریان لاواز کردووه. بۆ دەربرینی ئەو ئیش خەم و ئازارەکی هەستی پێ دەکات، باسی نیشتمان "رەشکردن" دەکات کە بە واتای خوشنەویستە، هەست دەکات کوردستان بەرەو داهاووێکی نادیار هەنگاو دەنیت، ئەوەش بۆی بوو تە خەم و خەفەت و پەژارەیه‌کی قوول، بۆیە بە رەنگی رەش وەسفی دەکات.

پەشیۆ لە شیعری "پرسیاریک" دا رەنگی رەشی وەک رەمزیک بۆ دلته‌نگیەکی و ئازار و بیئومیدی خۆی بەکار هێناوه. دەلێت:

لە یادمه،

سأل: کۆتایی، شەست و شەش بوو

شار: مەچەک بوو

زستان: بازتیکي رەش بوو!

ئێوارە بوو،

بۆ یەکەم جار

هەستم کرد بە تەنگی شار. (پەشیۆ، ۲۰۲۲، ۱۲۰)

لای پەشیۆ رەنگی رەش نیشانەی دلته‌نگی و خەم و

په‌زاره‌یه، ده‌لاله‌تی ئازاری ناخ و خه‌فه‌ته، بۆیه زستانی
سالی هه‌زار و نو‌سه‌د و شه‌ست و شه‌ش به‌ره‌ش وینا
ده‌کات و شار به‌ته‌نگی و بیده‌نگی، چونکه هه‌ست به
ئیش و ئازاریکی زۆر ده‌کات که هه‌راسانیان کردوو.

هه‌روه‌ها په‌شیو له‌ شیعری "براكوژی" دا وه‌سفی
بارودۆخی نه‌و کاته‌ی کوردستا‌مان بۆ ده‌کات که شه‌ری
براكوژی هه‌بووه. شاعیر به‌دریژی باسی نه‌م جه‌نگه
مالۆپرانکه‌ره‌مان بۆ ده‌کات و پاشان ئاماژه‌ به‌وه ده‌کات که
دوو که‌سایه‌تی ناوداری جیهانی وه‌ک ئاده‌م سمیس و هی‌نری
کی‌سنجه‌ریش بی‌نه کوردستان، نه‌وا ریژیان لی ناگرن و
توانا‌کانیان به‌هه‌ند وه‌رناگرن. هه‌موو نه‌و نه‌هامه‌تیانه‌شی
به‌ستوو‌هته‌وه

له‌ شوپنیک ده‌ژین به‌ ناوی خاکی چاره‌ره‌شان، نه‌وه‌ش
هو‌کاری خه‌م و خه‌فه‌تیکی زۆره‌ بۆ شاعیر. په‌شیو ده‌لیت:

ئاده‌م سمیت و کی‌سنجه‌ر

بی‌نه‌ خاکی چاره‌ره‌شان،

یه‌که‌م ده‌که‌ن به‌ چایچی‌ه‌ک

له‌ وه‌زاره‌تی ئابووری،

نه‌وه‌ی دوو‌ه‌م لای په‌رله‌مان

برنۆیه‌کی ده‌که‌نه‌ شان! (په‌شیو، ۲۰۲۲، ۱۴۹)

په‌شیو زۆر به‌ جوانی وینای بارودۆخی کوردستان و
کاربه‌ده‌ستانی ده‌کات و تۆمه‌تباریان ده‌کات به‌وه‌ی که‌سه‌ی
شیاو له‌ شوینی شیاو دانانین و گو‌ی به‌ زانست و زانیاری
ناده‌ن، له‌به‌ر نه‌وه‌یه‌ بوونه‌ته‌ گه‌لیکی چاره‌ره‌ش و بی‌توانا و
دواکه‌وتوو. لیره‌دا په‌شیو ته‌نها لایه‌نه‌ نه‌رینییه‌که‌ی په‌نگی
په‌شی و وه‌رگرتوو، ده‌لی "خاکی چاره‌ره‌شان"، واته‌ خاکی
نه‌گه‌ت و به‌خه‌ره‌شه‌کان، که‌ په‌نگی په‌شیش ئاماژه‌یه‌ بۆ
دلته‌نگی و په‌ریشانی.

"عه‌بدولواحید ئیدریس" وه‌ک یه‌کیک له‌ شاعیرانی
هاوچه‌رخ‌ی کورد سوودی له‌ په‌نگه‌کان وه‌رگرتوو و له‌
هو‌نینه‌وه‌ی هو‌نراوه‌کانیدا به‌کاری هی‌ناوه. شاعیر له‌
شیعری "نیشتمان، لی‌مان مه‌بوره‌!" دا په‌نگی په‌شی به‌کار
هی‌ناوه وه‌ک په‌مزیک بۆ نه‌رینی و خراپه‌کاری. به‌کاره‌پنانی
په‌نگی په‌ش له‌ پال دلدا، ئاماژه‌یه‌ بۆ پرپوونی نه‌م دل‌ه
له‌ خراپه‌کاری و ناوومی‌دی و گونا‌ه. شاعیر ده‌لیت:

هه‌ر یه‌ک هه‌له‌ نیبه

بیژمارن چه‌وتی

هه‌موومان گونا‌ه‌بارین

بۆ په‌رتبوون و په‌رته‌وازیی

کوا ته‌بایی و یه‌کیه‌تی!

جوانییه‌کا‌مان له‌که‌دار کرد

نه‌هری‌مه‌مان دروست کرد!

بۆ په‌رینه‌وه‌ی شمشیری نامه‌رد

بی‌ده‌نگی‌مان هه‌لبژارد!

پشتمان بوو به‌ پرد!

به‌فری قه‌ندیل و

دلی په‌شی ئی‌مه‌ کوجا مه‌رحه‌با! (شه‌ریف، ۲۰۱۸، ۱۳۵)

له‌م پارچه‌شیعره‌دا شاعیری پی‌شمه‌رگه‌ زۆر دلته‌نگ و
خه‌مبار، هه‌ست به‌ ئازاریکی زۆر ده‌کات، چونکه ده‌بینی
هاوسه‌نگه‌ره‌کانی وه‌ک پی‌ویست خه‌مه‌تی هاو‌لاتیانیان
نه‌کردوو و هه‌له‌یان گه‌لیک زۆر کردوو و نه‌هامه‌تیان
بۆ نیشتمان هی‌ناوه. وا تیده‌گات که هه‌مووان تاوانبارن و
به‌شدارن له‌و نه‌هامه‌تیانه‌، بۆیه‌ پرووی قسه‌ له‌ هاو‌پیکانی
ده‌کات و ده‌لیت: "هه‌موومان گونا‌ه‌بارین بۆ په‌رتبوون
و په‌رته‌وازیی". دواتر پینان ده‌لی ئی‌مه‌ جوانییه‌کا‌مان
له‌که‌دار کرد، نه‌هری‌مه‌مان دروست کرد، که‌واته‌ شاعیر
خۆی و هاوسه‌نگه‌ره‌کانی به‌ هو‌کاری دروستبوونی
دیکتاتۆره‌کان ده‌زانیت، چونکه بی‌ده‌نگی‌مان هه‌لبژارد، بۆیه
خۆیان به‌ دلی په‌ش وه‌سف ده‌کات، چونکه په‌ش لی‌ره‌دا
ده‌لاله‌ته‌ بۆ دووربوون له‌ پاکی و راستگو‌یی و مرو‌قیه‌تی.
په‌شیو له‌ شیعری "ئۆتۆنه‌مان" دا په‌نگی په‌شی به‌کار
هی‌ناوه وه‌ک په‌مزی دلته‌نگی و ئازار، ده‌لیت:

کورد: مریشکه‌ره‌شه‌که‌یه

به‌ تۆپیش نا‌جوو‌لیتته‌وه

نازانم ماوه‌ یا مردوو

ده‌یان ساله

له‌ سه‌ر لوغمی ئۆتۆنۆمی کر که‌وتوو!

(په‌شیو، ۲۰۰۲، ۱۴۶)

له‌م پارچه‌شیعره‌شدا په‌شیو ئیدیومیکی تیکه‌ل
به‌ شیعره‌که‌ی خۆی کردوو که نه‌میش ئیدیومی

زۆر بههینز و وشک و زیانبهخشه و تۆز و خوڵ له گهڵ خۆی دههینیت؛ پێی دهلین "رهشهبا" و دهپیتنه هۆی دلتنگی، بهلام له ههمان کاتدا رهشی چاوی یارهکهی به لایهوه له ههموو شتیکی جوانتره، بۆیه تاونیویهتی زۆر سههرکهوتوانه رهنگی رهش به ههر دوو دهلالهتهکه به یهکهوه کو بکاتهوه و به کاریان بهینیت.

له شیعری "ئهو ئاویننه تهلهخه ی بوونم بو نهشکینم!" دا دووباره ئارام سألحی شاعیر چاره نووسی به رهنگی رهش وهسف کردوووه، واته چاره نووسی نادیار و پر له ئازار و خه م و خه فته و دلتنگییه، ئەمهش به کارهینانی دهلالهتی نهرینیی رهنگی رهشه. دهلیت:

له مانگه شهوی خه و ناند،

سیاچاره بيم

جار جار سپی ده چیتتهوه! (سألح، ۲۰۱۳، ۲۱)

شاعیر باسی "سیاچاره" دهکات، که "سیا" به واتای رهنگی رهش دیت، مانای وایه شاعیر وا تیدهگات که خه لک چاره ی ئهویان ناوی و خویشیان ناویت، بهلام جار جار له خه ودا چاره ی خۆی به سپی دهبینن و دهپیتنه هۆی هیوا و دلخۆشی بۆی، بۆیه زۆر دلخۆش دهبی و دهگه شیتتهوه به و خه ونه خو شه. چاره ی خۆی به رهش دیتته پیش چاو، چونکه رهنگی رهش نیشانه یه بو خه م و خه فته و په ژاره ی قوول.

"فازیل شه ورو" له شیعری "که ناری چوم" دا چهند جاریک رهنگی رهشی به کار هیناوه، هیندی که له به کارهینانه کان دهلالهتی نهرینین وهک "چاویکی رهش"، که بو وه سفکردنی جوانی به کار دههینیت، بهلام هه موو به کارهینانه کانی تری رهنگی رهش بو دهلالهتی نهرینین و مه بهست و ئامانج لیان خستنه پرووی خه م و خه فته و ئازاره کانی شاعیره. دهلیت:

دوین

له سه ر کۆشی سه وزم:

کراسیکی غه مگینی رهش،

گوئیکی رهش،

چاویکی رهش،

تاوی پیکه وه دانیشتن،

"مریشکه ره شه یه"، که به واتای گه یشتنه به بنه ست. که واته رهنگی رهش لیره دا ئماژه یه بو دلتنگی و په ریشانی و تاریکی و نابینایی (سالار، ۲۰۰۹، ۷۱)، چونکه شاعیر دهبینن گه له که ی چهند ساله تاکه داواکاری هه ر ئوتوتومییه، دهلیی مریشکه ره شه یه له سه ر هیلکه کر که وتوو، شاعیر ئاواته خوازه گه له که ی داوا ی حقی ته واوی خۆی بکات وهک هه موو گه لانی تری سه ر زه وی، نهک هه ر به ئوتوتومی رازی بیت، بۆیه هه ست به تاریکی و نابینایی و په ژاره یه کی زۆر ده کات و خه می پی ده خوات. "ئارام سألح" له شیعری "هه ر چهند پیستی ته نکه هه ور، که چی هه ست به سه ر ما ناکا" دا رهنگی رهشی وهک ره مزی خه م و خه فته و ئازار به کار هیناوه. دهلیت:

به چ خه میکدا که وتوووه

هه ور وا رهش داگه پراوه! (سألح، ۲۰۱۳، ۵۰)

لای ئارام سألح رهنگی رهش ئماژه یه بو خه م و په ژاره و دلتنگی و بیهیوایی، بۆیه له خو شه ویسته که ی ده پرسن بوچی رهنگی رهش داگه پراوه، له کورده واریشدا ئەم دهسته واژه یه بو خه م و خه فته و په ژاره ی قوول به کار دی، چونکه رهنگی رهش بو خۆی نیشانه ی خه م و خه فته و په ژاره ی قوول.

له ده قیکی تردا په شیو له ژیر ناویشانی "بو چاوپره شیکی باکوویی" دا، رهنگی رهشی وهک دهلالهتی نهرینیی به کار هیناوه، دهلیت:

تۆ وشه ییکی بالدار بووی،

ره شه با ی گیتی ئیواره

شه واره ی کردی و رایپینچای

به ره و شیعی وشکه لاتووم

چاوی ره شت،

مانای به خشی به و چاوانه ی

پیش تۆ ناسینم،

وه کوو ویستگه ی شه مه نده فهر پیا یانا رهت بووم!

(په شیو، ۲۰۰۲، ۵۲)

به لام رهنگی رهش لای په شیو دوو دهلالهتی جیاوازی هه یه، که ئەمانیش دهلالهته کانی نهرینیی و نهرینیی، له لایه ک ئەو بایه ی له باکووره وه هه لده کات که بایه کی

که رویشتن:

بالای داره کان رەش رەش،

گوئی باله کانم رەش رەش،

چاوی ئاو و

چاوی ماسیی خهونه کانم رەشر له رەش!

(شەورۆ، ۲۰۱۴، ۴۳-۴۴)

لەم پارچەهۆنراوێدا شاعیر باسی کەناری چۆمبکی جوان دەکات کە چەند نازدارێک هاتوونەتە لای و دانیشتوون، لە سەر کۆشی سەوزی شاعیر کراسیکی رەش و گوئیکی رەش و چاویکی رەش پیکهوه دانیشتوون، بەلام دوای رویشتنی ئەوانە، بالای داره کانیش رەش هەلگیرسان، گۆله کان رەنگی رەشیان وەرگرت، تەنانەت ئاویش چاوی رەش ببوو، ماسیی ناو خهونه کانیش چاویان رەش داگیرسا. لێرەدا شاعیر زۆر خەفەتبارە کە نازداره کان رویشتین و شوینە کەیان جی هیشتوو، بۆیە زیاتر لە جارێک باسی رەنگی رەش دەکات. رەنگی رەش لەم بەکارهێنانەدا ئاماژەیە بۆ ئازار و خەم و خەفەت و جیابوونەوه.

"بورهان بەرزنجی" لە شیعری "سەربازی ون و نیشتمان"دا رەنگی رەشی وەک دەلالەتی نەڕینی بەکار هێناوه. دەلیت:

نایەلم با کراسه کەت بیات و

چاوی دره ختیکی بزێو جهسته ت بینێ،

نایەلم هه ورێکی رەشپۆش وەکوو جارییه سەیرت کات،

تا عیشق مابیت مەترسه، نه گۆچانی چاوم،

نه ریشی سپیی هه ناسەم،

نه هه وری سەفەری هات و نه هاتم،

نه سوپای قەدەری نووسراوم جیت دەهیلن...

من و تۆ...

پیکهوه جوانین پیکهوه،

وەک سەربازی ون و نیشتمان. (بەرزنجی، ۲۰۱۹، ۹۴)

لای بورهان بەرزنجیش رەنگی رەش ئاماژەیە بۆ تاریکی و دلرەقی و ئازاردان، بۆیە هه وری بە رەش وینا کردوو. ئاشکراشە کاتیکی هه ور رەش بیت، نیشانەی با و بۆرانی بەخوڕه، لهوانه یه بیته هۆی لافاو و وێرانکاری و مردن، بۆیە کاتیکی روو له خۆشه وسته کهی ده کات پیی ده لی "ناهیلم هه ورێکی رەشپۆش بتکاته جارییه"، ئەم هه وره

رەشەش درکەیه و ئاماژەیە بۆ داعش کە وەک تارمایی دەرده کەون و جوانییەکان لەناو دەبەن و کچ و ژنەکان دەکەن بە جارییه. باسی رەنگی رەش دەکات، چونکە رەنگی رەش ئاماژەیە بۆ ئازار و مردن و لەناوچوون.

۵. رەنگی رەش وەک ئاماژەیە ک بۆ شەو و تاریکی

یەکیک لە دەلالەتە نەڕینییهکانی رەنگی رەش ئەوهیه کە زۆر جار رەنگی رەش ئاماژەیە بۆ بیدەنگیی شەو و تاریکی و نابینایی، وەک دیمەنی ناو گۆر و چاره نووسی نادیار (سالار، ۲۰۰۹، ۷۱). یەکیک لە دەلالەتە نەڕینییهکانی رەنگی رەش، په یوه سستبوونیەتی بە شەو و تاریکی. وەک ئاشکرایه ناو گۆر تاریکه، بۆیە په یوه سستیش کراوه بە مردن و گۆرپهوه. بە هۆی ئەوهی لە رەنگی رەش و تاریکی مرۆف ناتوانی هیچ شتیکی بینیت، بۆیە ئەم رەنگه په یوه سست کراوه بە چاره نووسی نادیارهوه.

کەریم دەشتی لە شیعری "خەرابات"دا بە روونی ئەم دەلالەتانهی سەرهوهی رەنگی رەشی خستووته روو، دەلیت:

تۆ تریفه گوڵ و مانگی من بووی نازیز،

هۆنراوهم له بهرتا ئەلاواوه و چاوی وشه کانی ئەپرشت

تۆ چه می خوړه و ئارام بووی،

من بهرگۆلهی خه مه کانم تیا لیک ئەنا و

شهوانی رەشم تیا ئەکوشت

کوا ئەو رینگه و ئەم ریبواره؟

کوانی ئەم چین و ماچینه؟

هه مووی ئیستا گوندیکی گیان هه لقرچاوه

دره ختیکی خاپوور دل پر برینه. (دەشتی، ۲۰۱۲، ۲۱)

وەک دیاره شاعیر دەلی "شهوانی رەشم تیا ئەکوشت"، لێرەدا شەو بە رەش وینا دەکات، چونکە رەنگی رەش ئاماژەیە بۆ بیدەنگی و تاریکی و نابینایی و پەڕیشانی. رەش لێرەدا وەک ئاوه ئاویک دراوه تە پال شەو بە واتا خوازاوه نەڕینییه کهی، بە واتای شهوانی پر نه هامة تی و پر ئازار. وا دیاره دوای خۆشه وسته کهی زۆر دلتهنگ و پەڕیشان بووه، بۆیە ژبانی بووه تە گوندیکی وێرانە و سەرگەردان بووه، بۆیە کهسی بهرامبەر به تریفه و گوڵ

شمشیره کانی جوند و

و چه قۆ تیژه کانی داعش

مالاوا نیشتمان... (سامان، ۲۰۲۱، ۳۷)

له م پارچه شیعره دا شاعیر هه موو میژووی حوکمپرانسی کوردمان بۆ کورت ده کاته وه، هه ر له سه ره تای راپه پینه وه تاکوو ئیستا، سلّو ده ئیرۆ بۆ راپه پین و پيشمه رگه و زیندانه سیاسیه کانی، دواتریش به ته نه زه وه سلّو له شه ری براکوژی ده کات که به هه زاران گه نجی کوردی تیادا بووه قوربانی، دواتر گالته به ئابووری سه ره به خۆ ده کات که بووه هۆی نه هامة تی بۆ هه موو گه لی کورد له باشوور، دواتریش باسی بازاری ره ش ده کات که خه لکی کوردستانی هه راسان کردوو و تینی لیبیون، دواتر باسی شه ری داعش ده کات که بووه ته نه گبه تی بۆ کوردانی رۆژئاڤا و شه نکال. لیره دا شاعیر په نگی ره شی به لایه نه نه رینیه که ی به کار هیناوه، "بازاری ره ش" که ئاماژه یه بۆ مامه له کردن له گه ل دوژمنی مرۆڤایه تی (داعش) و هینانی که لوپه لی خراپ و بن کوالتی و ماوه به سه ره چوو بۆ ناو هه ری می کوردستان. هه ر بۆیه ئه م سه رده مه به "بازاری ره ش" ناو ده ئیت، چونکه په نگی ره ش ئاماژه یه بۆ قاتوقری و نه بوونی و دلته نگی و په ری شانی.

ئه نجام

له ئه نجامی توێژینه وه که ماندا به م ئه نجامانه گه یشتین:

۱. له بهر ئه وه ی په نگ په یوه ندیی به لایه نی ده روونی مرۆڤه وه هه یه، شاعیرانی مرۆڤن، بۆیه زۆر جار له کاتی نووسینی شیعره کانیاندا به هۆی بینینی چه نه په نگن؛ شاعیره که دلخوش یان دلته نگ بووه، به تایبه تییش به بینینی په نگی ره ش، ئه م باره ده روونی هه ش کاری کردوو ته سه ر شیعره کانیان و به شیعره کانیانه وه دیاره.
۲. زۆر به ی شاعیرانی هاوچه رخی کورد له کاتی دلخوشی و ئاسووده ییدا په نگی ره شیان به ده لاله تی ئه ری نی وه ک ئیستاتیکایه ک به کار هیناوه، له وه سفکردنی چاو و برژانگ و زولفی یاردا سوودیان له م په نگه وه رگرتوو.
۳. زۆر به ی شاعیرانی هاوچه رخی کورد په نگی ره شیان

و مانگ ده چووینیت. ئه م پارچه شیعره په ری ته له وینه ی شیعری جوان که به پیوستی نازانین زۆر له سه ریان بوه ستین.

له شیعری "فرتوفیل" دا، له تیف هه لمه تی شاعیر ده لاله ته نه رینیه کانی په نگی ره شی خستوو ته روو، به تایبه تی ده لاله تی تاریکی و مه رگ و چاره نووسی نادیار. ده ئیت: **شه قام فیلبازه،**

به شه و

شه بقیه یه کی ره ش له سه ر ده کات،

بۆ ئه وه ی که سه نه ینا سیته وه! (هه لمه ت، ۲۰۱۴، ۹۳۲)

له لای له تیف هه لمه ت شه قام به مه به ست خۆی ره ش کردوو، بۆ ئه وه ی نه ناسریته وه هه ر چیه ک مه به ستیه تی بیکات، چونکه له لای شاعیر په نگی ره ش ده لاله ته له بیده نگی شه و و تاریکی و نابینایی. له رسته ی "شه قام فیلبازه، به شه و شه بقیه یه کی ره ش له سه ر ده کات بۆ ئه وه ی که سه نه ینا سیته وه!" خوازه یه کی جوان هه یه، چونکه ئه وه ی فیلبازی ده کات و شه بقیه ده خاته سه ری؛ مرۆڤه نه ک شه قام، واتای ئه وه یه شه و خۆی ره شه، ئه ویش هاوشپۆه ی شه و شه بقیه یه کی ره ش ده کاته سه ری بۆ ئه وه ی له ناو تاریکی و ره شاییدا دیار نه ییت.

"فه ره ی دوون سامان" ی شاعیری هاوچه رخی کورد، له شیعری "مالاوا نیشتمان..." دا نازاره کانی نه ته وه که ی له چوارچۆه ی شیعردا خستوو ته روو. شاعیر به به کارهینانی په نگی ره ش وه ک ده لاله تی نه ری نی، هه ولی داوه ئه وه ی له ناخیدا یه بیگه یه ئیت. ده ئیت:

سلّو راپه پینه شکۆداره که ی گه له که مان،

سلّو پيشمه رگه قاره مانه کان،

سلّو شه هیده سه ره رزه کان،

سلّو زیندانییه سیاسیه کۆلنه ده ره کان،

مه رحه با شه ره کانی براکوژی،

خه سخه سه ی ئابووری،

بازاری ره ش،

تالانکردنی ژیرخان و سه رخان،

مه رحه با تانکه کانی عرووبه،

فرۆکه مه رگه یته کانی مه غۆل،

- سالار، ئەحمەد، ٢٠٠٩، پەنگ لە پەنگداندا و لیکۆلینەوهی چامەشیرعی "پەنگدان"ی شاعیری گەل "شیرکۆ بیکەس"، بەرپۆه بەریتیی چاپ و بڵاوکردنەوهی سلیمانی، سلیمانی.
- سألح، ئارام، ٢٠١٣، ئەوین ژەن، چاپخانە ی زانا، چاپی یە کەم، سلیمانی.
- سامان، فەرەیدوون، ٢٠٢١، شار بۆنی تۆی لـ دیت، ناوهندی چاپەمەنی سارا، هەریمی کوردستان.
- سەرچ، هاشم، ٢٠١٠، تیکست، بەرپۆه بەریتیی چاپ و بڵاوکردنەوهی سلیمانی، چاپخانە ی کەمال.
- سەعید، محەمەد ئەحمەد (پ. د)، ٢٠١٦، شیکاری دەقە، چاپخانە ی تەژنە.
- شەریف، عەبدولواحید ئیدریس، ٢٠١٨، ئارامترین پەناگای پۆخ، چاپی یە کەم، چاپخانە ی جەنگەل.
- شەوڕۆ، فازیل، ٢٠١٤، ماچەکانی ئیوارە کازیو، چاپخانە ی شەهاب، هەولێر.
- شیخانی، عەبدولوەهاب، ٢٠١٣، فەرەهنگی پەنگ، خانە ی موکریان ی بۆ چاپ و بڵاوکردنەوه، چاپی یە کەم، چاپخانە ی موکریان ی، هەولێر.
- صلیو، هاوژین، ٢٠١٣، مۆسیقای نامۆیی، چاپخانە ی کەمال، لە بڵاوکراوێ کان ی دەزگای پۆشنیری "جەمال عیرفان" بە هاوکاری سەنتەری "مارگریت" سلیمانی.
- عەزیز، ژووان عەبدولسەلام، یوسف، عەلی محەمەد، ٢٠١٩، دەلالەتەکانی پەنگ لە دەقە شیعرییەکانی "مستەفا بەگی کوردی" دا، گۆڤاری زانستە مەرفایەتیەکانی زانکۆی گەرمیان، خول ٦، 5th Conferance of Human sciences، جۆزەردانی ٢٠١٩.
- عەباس، محەمەد سلیمان، ٢٠١٠، پەنگەکان لە کولتور و باوهری کۆندا، گۆڤاری پامان، ژماره ١٥٣، مانگانە یەکی گشتی ئازادە ناوهندی پۆشنیری گۆلان دەریدە کات.
- کاکەیی، هەردەوێل، ٢٠٠٥، پەنگ لە فۆلکلۆری کوردیدا، ئینستیتی کەلەپووری کورد بنکە ی کەرکوک، چاپخانە ی ششان، سلیمانی.
- مودەریس، مەلا عەبدولکەریم، ٢٠١٠، خۆلاصە ی تەفسیری نامی، ناوهندی راگە یانندی ئارا، سلیمانی.
- موغیزی، سەحەر، ٢٠٢٢، فەرەهنگی ئینسایکلۆپیدیکی پەنگی کوردی بازار، لە بڵاوکراوێ کان ی ئه کادیمیای کوردی، بڵاوکراوێ ئه کادیمیای کوردی، ژماره ٤٧٤، چاپخانە ی زانکۆی سەلاحەدین، هەولێر.

- بەکار هیناوه بۆ دەرخستنی پێگە ی کۆمەلایەتی و شانوشە وکەوت و لێهاتوویی ئەو کەسانە ی کە وەسفیان کردوون.
- ٤. هیندیکیش لە شاعیرانی هاوچەرخ ی کورد لە کاتی دلتەنگی و خەمخواردن و نا ئارامیدا پەنگی پەشیان بە دەلالەتی نەرینی بەکار هیناوه، بە تایبەتی بۆ وەسفکردنی دڵپەقی و ئازار و دابپان، هەندیک جاریش شاعیرانی هاوچەرخ ی کورد پەنگی پەشیان بە شووم زانیو و پەیوہستیان کردوو بە بابەتی مردن و کاولکاری و تازیەباری.

لیستی سەرچاوەکان

قورئانی پیرۆز

سەرچاوە بە زمانی کوردی:

- ئاوارە، موحسین، ٢٠١٤، کاربەزە مەرجان کۆبەندی شیعەر، بەرگی یە کەم، چاپی یە کەم، چاپخانە ی پۆژەلەت، هەولێر.
- بەرزنجی، بوهران، ٢٠١٩، لە تۆ وشک نامەو، چاپخانە ی تاران، چاپی یە کەم.
- پەشۆ، عەبدوڵا، ٢٠٠٢، بەرەو زەردەپەر، چاپی دووہم.
- پەشۆ، عەبدوڵا، ٢٠٠٢، دیوانی دکتۆر عەبدوڵا پەشۆ، سوئد.
- جەلیزادە، قوبادی، ٢٠٠٧، شەهید بە تەنیا پیاسە دەکات، چاپی دووہم، چاپخانە ی دەزگای ئاراس، هەولێر.
- حەویتی، دەریا جەمال حەویتی (د)، ٢٠١٤، جیہانبینی شیعری هاوچەرخ ی کوردی (کرمانجی ناوہراست) لە باشووری کورستاندا، بڵاوکراوێ ئه کادیمیای کوردی، چاپخانە ی حاجی هاشم، هەولێر.
- خدر، کەژال ئیبراہیم، ٢٠٠٧، ئاونگی وەرینی گۆلەکان، چاپخانە ی روون، سلیمانی.
- دەشتی، کەریم، ٢٠١٢، دیوانی کەریم دەشتی، چاپخانە ی پۆژەلەت، هەولێر، بەرگی یە کەم.
- رواندزی، عەبدوڵا محەمەد سألح، ٢٠٠٩، پەنگ لە ھونەری شیوہ کاریدا، چاپی یە کەم، چاپخانە ی ئەکاسیا، هەولێر.
- زەنگەنە، مستەفا، ٢٠٠٢، پەنگ لە زمانی کوردیدا لیکۆلینەوه یەکی لیکسیکی سیمانتیکی، چاپخانە ی وەزارەتی پەرورەدە، هەولێر.
- ژاکا، مەلوود حسین، ٢٠٠٨، شەنە نەوڕۆز، چاپی یە کەم، چاپخانە ی شەهاب، هەولێر.

البحتري، رسالة الماجستير في اللغة العربية و آدابها في جامعة الخليل.

شريكي، أحمد، ٢٠١٦، تعبيرية الألوان في السينما، المقال منشور في مجلة جماليات، العدد ٣، ديسمبر، الدورية المحكمة التي تصدر عن: مخبر الجماليات البصرية في الممارسات الفنية الجزائرية، جامعة عبد الحميد بن باديس مستغانم. <http://www.evpa.univ-mosta.dz/wp-content/uploads/pdf.RevueJamaliatarn03>

شكيب، مصطفى، ٢٠٢٠، علم النفس الألوان التأثيرات النفسية للالوان.

صالح، قاسم حسين، ٢٠١٧، سيكولوجية إدراك اللون والشكل، دار علماء الدين للنشر والطباعة والتوزيع، دار و مؤسسة رسلان للطباعة والنشر والتوزيع، ديمشق، سوريا.

طارق، وصال، ٢٠٢٠، أسرار وتأثيرات العلاج بالألوان، <https://neronet-academy.com/colortherapy>

عبيد، كلود، ٢٠١٣، الألوان (دورها، تصنيفها، مصادرها، رمزيها، و دلالتها)، الطبعة الأولى، مجد المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع، بيروت - لبنان.

على، إبراهيم محمد (لاتا)، ٢٠١١، اللون في الشعر العربي قبل الإسلام "قراءة ميثولوجية"، الطبعة الأولى، طرابلس - لبنان: دار جروس برس.

عمر، احمد مختار، ١٩٩٧، اللغة واللون، عالم الكتب للنشر والتوزيع، القاهرة.

عيساوي، فايزة، ٢٠١٦، اللون و الدلالة في الشعر الجزائري المعاصر "نماذج مختارة"، رسالة الماجستير في اللغة العربية و آدابها.

غني، نوري سعيد، ٢٠١٩، سيكولوجية علم الألوان الاستاذ الدكتور، <https://www.researchgate.net>

فريدة، سوزيف، ٢٠١٧، جمالية اللون و دلالاته في الشعر العربي المعاصر. قراءة في ديوان بدر شاكر السياب، أطروحة الدكتوراه، جامعة جيلالي ليابس - سيدي بلعباس - كلية الاداب و اللغات و الفنون قسم اللغة العربية و أدبها.

المصري، نائل درويش سليمان، ٢٠١٤، سيمياء الألوان في شعر بلند الحيدري، الغرة، رسالة الماجستير.

ياسين، ربا محمود، ٢٠١٤، أثر إدراك الألوان في تحسين عملية الاسترجاع، رسالة الماجستير في علم النفس التربوي، جامعة دمشق، كلية التربية، قسم علم النفس.

موكرياني، جيوي، ١٩٩٩، فرههنگی كوردستان، دهزگای چاپ و بلاوكرنده وهی ئاراس.

ههلمهت، لهتيف، ٢٠١٤، ديوانی لهتيف ههلمهت، ناوهندی غهزه لئووس بۆ چاپ و بلاوكرنده وه، چاپخانهی تاران.

ويکيبديا: <https://ar.wikipedia.org/wiki>

سه رچاوه به زمانی عه ره بی:

() <https://kharbashat.ahlamontada.com> ahlamontada. com Nov ١٨, ٢٠١١

آبادی، لیلی حاجی قاسمی/ممتحن، مهدی، ١٣٩٠ هـ الجمال اللونی فی الشعر العربي من خلال التنوع الدلالي، نشریه: دراسات الادب المعاصر (التراث الادبی) | سال: ١٣٩٠ هـ | دوره: ٣ | شماره ١٩، مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

مجلة فصلية محكمة تصدر عن كلية الاداب، جامعة واسط تهتم بالبحوث العلمية غير المنشورة في حقل الفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية. ، <https://lark.uowasit.edu>.

<https://lark.uowasit.edu> . ٢٤٠٢/iq/index.php/lark/article/view

البيرواني، فرح صالح غانم ٢٠١٢، مجلة الأستاذ - العدد (٢٠٣) (لسنة ١٤٣٣ هجرية - ٢٠١٢ ميلادية ... دلالة اللون في الشعر النسوي العراقي المعاصر م. م . فرح غانم صالح حميد البيرواني جامعة بغداد/كلية التربية للبنات قسم اللغة العربية.

حمدان، أحمد عبدالله محمد، ٢٠٠٨، دلالات الألوان في شعر نزار قباني، رسالة الماجستير في اللغة العربية و آدابها بكلية الدراسات العليا في جامعة النجاح الوطنية في نابلس، فلسطين.

الخفاجي، كريم شلال، ٢٠١٢، سيميائية الألوان في القران، دار المتقين للثقافة و العلوم و الطباعة و النشر، بيروت، لبنان.

رابعة، موسى، ١٩٩٧، المتوقع و اللامتوقع، دراسة في جمالية التلقي، مجلة أبحاث اليرموك سلسلة الأداب و اللغويات المجلد ١٥/العدد ٢.

السيد، خالد، ٢٠١٥، العلاج بالألوان، دار المشرق العربي الجيزة جمهورية مصر العربية، الطبعة الأولى.

شال، على پیرانی، نامعی، زهرة، هاشمی، خدیجه، ٢٠١٣، نقد اللون الأحمر والأخضر ودراستهما فی أشعار نازك الملائكة، إضاءات نقدية (فصلية محكمة) السنة الثالثة - العدد الثاني عشر - شتاء ١٣٩٢ش/ كانون الأول ٢٠١٣ م .

شحادة، نصره محمد محمود، ٢٠١٣، اللون و دلالاته في شعر

- سه‌چاوه به زمانی فارسی:
- سهیلا، حسینی، احمد، منصور رضی. (شماره ۷۴) بهار ۱۳۹۲). نقد زیبایی شناختی رنگ در شعر فرزانه خجندی شاعر رنگ. فصلنامه، زبان و ادبیات فارسی، ۱۲۰-۱۴۳.
- شبنم، فاتحی، علی، قهرمانی، ۱۳۹۶، کارکرد عصر رنگ در مثنوی مولوی. فصلنامه بهارستان (شماره ۳۵) بهار ۱۳۹۶).
- صابره، سیاوشی، محمد، خسروی چیتگر، ۱۳۹۵، جایگاه نمادین رنگ در ادبیات پایداری در اشعار قیصر امین پور و محمود درویش. مطالعات ادبیات تطبیقی (شماره ۳۷) بهار ۱۳۹۵).
- ناصر، نیکویخت، علی، سید، زاده، قاسم، ۱۳۸۷، سمبولیسم نور و رنگ در عرفان- اسلامی. مطالعات عرفانی (شماره ۸) پاییز و زمستان ۱۳۸۷).

ملخص

اللون الأسود وهو أحد الألوان الذي يؤثر في الانسان تأثيرا كبيرا، و جوابا على سؤالين مفترضين، وهما: لماذا هذا الإهتمام باللون الأسود فيما بين الناس؟ وكيف تعامل الشعراء المعاصرون مع اللون الأسود في أشعارهم؟ ولد هذا البحث، وهو يتكون من مقدمة البحث وثلاثة أقسام، ثم تأتي بعدهما نتائج البحث وقائمة المصادر والمراجع، قسمه الأول نظري يدرس معاني اللون وعلاقته بالانسانية والأدب مع توضيح معنى اللون الأسود والمعاصرة، وقسمه الثاني يتناول الدلالات الإيجابية للون الأسود في شعربعض الشعراء الكورد المعاصرين، والقسم الثالث والأخير يعالج الدلالات السلبية للون الأسود في شعربعض الشعراء الكورد المعاصرين، وفي نهاية البحث سجلنا اهم النتائج التي توصلنا اليها مع قائمة المصادر والمراجع التي استفدنا منها في هذا البحث، وفي نهاية البحث توصلنا الى النتائج الآتية:

١. اللون له علاقة بالجانب النفسي للإنسان، لذلك يؤثر في مزاج الشعر، فيفرح برؤية بعض الألوان أو يحزن لرؤيته، وحينئذ ينعكس ما شاهده في شعره سلبا أو ايجابا.
 ٢. لقد استعمل أغلب الشعراء الكورد المعاصرين اللون الأسود في الجانب الإيجابي في حال الانشراح والسعادة فاستعملوه في وصف الشعر والعين.
 ٣. استعمل قسم آخر منهم اللون الأسود لإظهار الحالة الاجتماعية والثقة بالنفس
 ٤. استعمل بعض الشعراء المعاصرين اللون الأسود في حالة الهم والحزن رمزا للقلق والموت والعزاء والخراب وقساوة القلب والخوف من المجهول.
- الكلمات المفتاحية: اللون، اللون الأسود، الدلالات الاجابية، الدلالات السلبية، الشعر المعاصر

Abstract

Black colour is the source of all other colours, and it is one of the most effective colours on human life. It is widely used in human related stuffs such as houses, furniture, clothes, cars, cutleries, tools as well as in almost all healthcare-related stuffs such as hospital buildings, physicians and nurses' dresses, bedcovers, curtains, medical tools, etc. Thus, the importance of the colour 'Black' is the main reason behind conducting this study. This study which is titled 'The indication of Black colour as a sample in modern Kurdish poetry' consists of an introductory section, three sections, concluding points and the list of used references. The first section is devoted to consider positive indications of Black colour in modern Kurdish poetry, and the second section gains insight into the negative indications of this colour in modern Kurdish poetry. This study ends with the most concluding points that have been derived throughout this study, and with the list of the used references in this article. This study tries to comprehensively consider the way that the colour 'Black' is used by modern Kurdish poets. Concerning its scope, this study only examines the colour 'Black' in the poems of some selected

Ky Words: Positive indications, Black colore, Modern Potry, Negative indications.